

Uddrag af bogen

**HALLEY'S
BIBLE
HANDBOOK**

af

Dr. Henry H. Halley

På dansk ved Flemming Boysen

HALLEY'S CHURCH HISTORY

Bibelen indeholder historien om Jesus Kristus Den kristne kirke eksisterer for at fortælle historien om Jesus Kristus Kirkehistorien er en fortsættelse af bibelhistorien

For at vise *vor forbindelse* til bibelhistorien, og i troen på at kirkens folk i det mindste burde være fortrolige med kirkehistoriens elementære fakta, giver vi her en kort oversigt over dens skelsættende begivenheder og personer.

Det er umuligt at forstå den nuværende kristendoms tilstand, undtagen i historiens lys. Men uvidenhed om kirkens historie er, desværre, mere udbredt end uvidenhed om bibelen. Vi tror, det er vor pligt, som forvaltere af GUDS ORD, at give folket kirkehistoriens fakta i en tid, hvor *Reformationens historie omskrives* af kirken i Rom og dens økumeniske tilhængere for at udslette ethvert spor af de historiske hændelser, som blev beseglet med de protestantiske martyrs blod.

Verdenshistorien opdeles her i tre perioder:

ANTIKKEN: Egypten, Assyrien, Babylon, Persien, Grækenland, Rom.

MIDDELALDEREN: Fra Roms fald til opdagelsen af Amerika.

DEN NYERE TIDS HISTORIE: Fra det 15. århundrede til nutiden.

Kirkehistorien opdeles her i tre perioder:

DET ROMERSKE KEJSERDØMMES PERIODE: Forfølgelser, martyrer, kirkefædre, kontroverser, det romerske kejserdømmes overgang til kristendommen.

MIDDELALDEREN: Pavedømmets voksende magt, munkevæsenet, inkquisitionen, islam, korstogene.

DEN NYERE TIDS PERIODE: Den protestantiske reformation, den protestantiske kirkes udbredelse, oversættelse af Bibelen og spredning gennem bibelselskaber, civile myndigheds frigørelse fra kirken og præsternes overformynderi, verdensmission, sociale reformer, voksende broderskab.

Kristendommens tre store inddelinger

PROTESTANTISK: Fortrinsvis i Vesteuropa og Nordamerika.

ROMERSK-KATOLSK: Fremherskende i Sydeuropa og Sydamerika.

GRÆSK-KATOLSK: Udbredt i Østeuropa og Sydøsteuropa. På grund af to store splittelser. Den ene i det 9. århundrede, da den græske kirke i Øst separerede sig fra den romersk-katolske kirke i Vest. Den anden i det 16. århundrede under Martin Luthers lederskab.

Harnack sagde: "Den græske kirke er primitiv kristendom samt græsk og orientalsk hedenskab. Den romersk-katolske kirke er primitiv kristendom samt græsk og romersk hedenskab."

Den protestantiske kirke er en bestræbelse på at genoprette primitiv kristendom og frigøre den fra alt hedenskab.

Det romerske kejserrige

Kirken blev grundlagt i det romerske kejserrige.

Rom blev grundlagt 753 f.Kr. Underkuede Italien 343-272 f.Kr.

Underkuede Kartago 264-146 f.Kr.

Underkuede Grækenland og Lilleasien 215-146 f.Kr.

Underkuede Spanien, Gaul, Britannien, teutonerne 133-131 f.Kr.

ROMERSK MAGT I ZENIT 46 f.Kr.-180 e.Kr.

Strakte sig fra Atlanten til Eufrat og fra Nordsøen til den afrikanske ørkenbefolkning 120.000.000.

Julius Cæsar 46-44 f.Kr. Krigsherre over den romerske verden.

Augustus 31 f.Kr-14 e.Kr. I hans regeringstid fødtes KRISTUS.

Tiberius 12-37 e.Kr. I hans regeringstid blev KRISTUS korsfæstet.

Caligula 37-41 e.Kr. Claudius 41-54 e.Kr.

Nero 54-68 e.Kr. Forfulgte kristne. Henrettede Paulus.

Galba 68-69 e.Kr. Otho, Vitellius 69 e.Kr.

Vespasian 69-79 e.Kr. Ødelagde Jerusalem sammen med sønnen Titus 79-81 e.Kr.

Domitian 81-96 e.Kr. Forfulgte kristne.

Nerva 96-98 e.Kr.

Trajan 98-117 e.Kr. Lod de kristne i fred.

Hadrian 117-138 e.Kr. Forfulgte kristne.

Antonius Pius 138-161 e.Kr. Forfulgte kristne.

Marcus Aurelius 161-180 e.Kr. Forfulgte kristne.

ROMERRIGETS NEDGANG OG FALD 180-476 e.Kr.

Commodus 180-192 e.Kr.

Kejsere valgt af hæren 192-284 e.Kr. Borgerkrig.

Septimius Severus 193-211. Forfulgte kristne.

Caracalla 218-217 e.Kr. Tolererede kristendommen.

Elagabal 218-217 e.Kr. Tolererede kristendommen.

Alexander Severus 217-235 e.Kr. Favoriserede kristendommen.

Maximinus 235-238 e.Kr. Forfulgte kristne.
 Phillips 244-249. Venligt indstillet til kristendommen.
 Decius 249-251 e.Kr. Forfulgte kristne i raseri.
 Valerianus 253-260 e.Kr. Forfulgte kristne.
 Galienus 260-268 e.Kr. Farvoriserede kristne.
 Aurelian 270-275 e.Kr. Forfulgte kristne.
 Diokletian 284-305. "Den Diokletianske Forfølgelse" 303-313 e.Kr.
 Konstantin 1. den Store 306-337 e.Kr. Gjorde kristendommen til romersk statsreligion.
 Julian 361-363 e.Kr. Forsøgte at genindføre Romerrigets hedenske religion.
 Jovianus 363-364 e.Kr. Genoprettede kristendommens status som statsreligion.
 Valentinian 1. 364-375 e.Kr., Gratianus 367-383 e. Kr., Valentinian 2. 375-392 e.Kr.
 Alle tre kejsere i Det Vestromerske Rige.
 Theodosius 1. den Store 379-395 e.Kr. Kejser i Det Østromerske Rige. Gjorde kristendommen til statsreligion i både Det Østromerske og Vestromerske Rige. Enekejser fra 392.
 Forbød alle andre religioner.

ROMERRIGET DELES 395 e.Kr.

Det Vestromerske Rige

Honorius 393-423 e.Kr.
 Valentinian 3. 424-455 e.Kr.
 Det Vestromerske Riges fald 476 e.Kr.
 Pavedømmet og middelalderens mørke tidsalder begynder

Det Østromerske Rige

Arkadios 395-408 e.Kr.
 Theodosius 2. 408-450 e.Kr.
 Anastasios 1. 491-518 e.Kr.
 Justinian 1. 527-565
 Det Østromerske Riges fald 1453 e.Kr.

Kristendommens udbredelse i Romerriget

Hurtig spredning af kristendommen. Tertullian (160-222) skrev: "Vi er fra i går. Alligevel har vi fyldt imperiet, jeres byer, jeres øer, jeres stammer, jeres lejre, borge, paladser og Senatet."

Ved slutningen af de kejserlige forfølgelser (313) udgjorde de kristne omkring halvdelen af Romerriget.

Konstantin 1. den Store

Hans omvendelse. Legenden siger, at under krigen med sine konkurrenter om tronen så han, indfor kampen ved Milviske Broen udenfor Rom (27. oktober 312 e.Kr.), ovenfor solen, et kors og ovenover det ordene: "I dette tegn skal du sejre." Han bestemte sig for at kæmpe under dette kors banner og vandt kampen, hvilket blev vendepunktet i kristendommens historie.

Han får æren for Milanoediktet (313 e.Kr.), selvom Galerius året før, under sin døds kamp, udskrev et Toleranceedikt for at bringe de diocletianske forfølgelser af de kristne til ophør.

Milanoediktet betød "religionsfrihed for alle religioner" inkl. den kristne. Men Konstantin favoriserede på alle måder de kristne: Fritog præster og biskopper fra skat og militærtjeneste og finansierede kristne kirker; man mener, at hans moder Helena, som var blevet kristen før ham, havde indflydelse, eftersom hun senere rejste til Jerusalem og tog initiativ til de første kristne kirker, Fødselskirken og Gravkirken m.fl., som Konstantin lod bygge 325 e.Kr. og derefter.

Ved Nikæakonciliet (325 e.Kr.) indførte han Solens Dag, søndagen, som "kristen" helligdag, selvom han allerede 314 e.Kr. havde indført Solens Dag som helligdag for sine soldater, der, ligesom ham selv, dyrkede mitrareligionen. Konstantin var upopulær i Rom, efter at han havde ladet sin søn Crispus henrette, og Konstantins moder tog til Palæstina i protest. Han selv flyttede sin hovedstad til Byzans og grundlagde "det nye Rom", Konstantinopel, i det nye, kristne kejserrige.

Konstantin og bibelen. Han bestilte 50 bibler af Eusebios, der engagerede 25 skrivere til at kopiere bibler på det fineste pergament for at få dem hurtigt levereret til kirkerne i Konstantinopel. Det antages, at Sinai- og Vatikaneksemplarerne kommer fra denne samling. Den første kirkebygning blev opført under kejser Alexander Severus' regering (222-235 e.Kr.).

Konstantin fortsatte under hele sin regeringstid. Hans egen gravplads i Apostelkirken blev flankeret af seks apostle på hver side; han ønskede selv at blive husket som "den trettende apostel".

Reformer. Slaveri, gladiator kampe, drab af uønskede børn og korsfæstelse, som en form for henrettelse, blev afskaffet med oprettelsen af kristendommen som romersk statsreligion.

Hedenskabet tager overhånd i kirken

Kejser Konstantin indførte religionsfrihed med Milanoediktet, dvs. religionsfrihed for alle religioner. Kejser Theodosius 1. (379-395 e.Kr.) håndhævede kristendommen som statsreligion og indførte obligatorisk tvangsdåb og optagelse i kirken. Dette var den værste ulykke, der endnu havde ramt den kristne kirke. Tvangsomvendelserne fyldte kirkerne med "uigenfødte kirkemedlemmer".

Og ikke blot det. Theodosius iværksatte med magt undertrykkelse af alle andre religioner og forbød dyrkelse af afgudsbilleder. Under hans regering flød meget blod, og man rev afgudsbillederne ud af templerne, og i de fleste tilfælde blev de omdannet til kristne kirker.

Kristus havde med missionsbefalingen "Gå ud og døb alle i mit Navn" bestemt, at menighederne skulle bestå af frivillige medlemmer i et åndeligt fælleskab. Indtil da havde dåben været frivillig ved hjertets omvendelse. Men nu havde det imperiske Roms militære ånd gjort sit indtog i kirken. Kristendommen havde sejret i Romerriget, men i virkeligheden havde Romerriget sejret over kirken ved at give det udseende af at være et kristent, romersk kejserdømme.

Kirken havde skiftet karakter, og det ”store frafald” var påbegyndt blandt dem, som apostelen Paulus havde forudset (2 Tess. 2, 3 ff.), ”... , som kalder sig selv Apostle, skønt de ikke er det, ...” (Åb. 2, 2). Den var blevet en politisk organisation i det kejserlige Roms ånd og struktur og styrtede næsegrus ned i middelalderens årtusind med pavelige udvævelser og moralsk forfald. Den imperiske kirke i det 4. og 5. århundrede var blevet en total anderledes institution end den forfulgte kirke i de første tre århundreder. I sin ambition, om at herske, mistede den Kristi Ånd.

Gudstjenesten, som i begyndelsen var meget enkel, udvikledes til udførlige, imponerende ceremonier, med al den ydre pragt som havde tilhørt de hedenske templer.

Menighedsforstandere blev præster. Begrebet ”præst” blev ikke brugt før omkring 200 e.Kr. Det var et låneord fra jødedommen og det hedenske præsteskab. Biskop Leo 1. den Store tilegnede sig som den første pavetitlen ”Hellige Fader” og grundlagde dermed pave-dømmet (440-461). Han forbød præster at gifte sig, og cølibatet blev Romerkirkens lov.

Omvendelse af barbarerne. Goterne, vandalerne og hunnerne, som styrtede kejserdømmet, accepterede kristendommen; men for størstedelens vedkommende var omvendelsen nominal, og kirken blev yderligere fyldt af hedensk praksis.

Konflikt med de hedenske filosofier. Ligesom hver generation prøver at tolke Kristus efter deres eget hoved, så havde kristendommen knapt gjort sin entré, før den begyndte en amalgameringsproces med græsk og orientalsk filosofi; og der opstod mange sekter og ismer. Gnosticisme, manikæisme, montanisme, monarkisme, arianisme, appolinariaisme, nestorianisme, monofystisme, etc. Fra det 2. til det 6. århundrede gennemsyredes kirken af kontroverser samt af disse og lignende ismer og mistede næsten helt hensigten med den sande mission. Klostre skød op i hundredvis over hele det faldne Romerrige, medens pave-dømmets magtindflydelse, der også kontrollerede klostrene, tog til.

Forfølgelser

Apostelgerningerne slutter med Paulus i husarrest i Rom 61-63 e.Kr. Man er stort set enige om, at han blev frigivet og vendte tilbage til Grækenland og provinsen Asien, derefter til Spanien, hvor han skrev til romerne fra Korinth (Rom.15, 24-28). Han blev senere arresteret igen (68 e.Kr) og henrettet. Paulus Andet Brev til Timoteus blev skrevet, mens han ventede på sin martyrdød.

Neros forfølgelse. Den store Brand i Rom udbrød 64 e.Kr. Selvom han var umenneskelig brutal, var han en stor bygmester. Det var for at bygge et nyt og mere imponerende Rom, han satte ild til byen og jublede triumferende ved synet af denne i flammer. Folket mistænkte ham, og historikerne anser ham generelt for at være årsag til denne forbrydelse. For at aflede opmærksomheden fra ham selv, anklagede han de kristne for at have sat ild til Rom.

Bibelen omtaler ikke Neros forfølgelse af kristne, selvom det skete på de første, kristne menigheders tid og er den direkte baggrund til i det mindste to af Det Nye Testaments bøger, Peters første Brev og Paulus' andet Brev til Timoteus; og det var den forfølgelse, der førte Paulus til martyrdøden (og ifølge overleveringer og legender også Peter i døden).

Vores kilde er den romerske historiker Tacitus. Han vidste, at de kristne ikke brændte Rom ned. Men nogen skulle jo være syndebuk for kejserens forbrydelse. Her var en ny, og af mennesker, foragtet sekt, mest fra den fattige befolkning, mange af dem slaver. Nero gav dem skylden og befalede, at de skulle straffes. I og udenfor Rom blev store skarer af kristne arresterede og henrettede på de mest grufulde måder. Korsfæstede. Eller viklet ind i dyreskind og kastet ind til hunde i arenaen, som skambed dem til døde for at underholde tilskuerne inden gladiatorkampene. Eller kastet ind til vilde dyr, som gladiatorerne senere med våben skulle kæmpe med, også med livet som indsats, men af en anden grund; oftets var det dødsdømte forbrydere, der blev optrænede til en mere raffineret henrettelse. De kristne blev også bundet til stolper i Neros haver (det nuværende Vatikan) og smurt ind i tjære, antændt og brændt op som levende fakler i haverne, medens Nero holdt hof og tvang societetet til at deltage i festlighederne og bizarre udsvævelser, medens han splitternøgen kørte rundt i en væddeløbsvogn, hånligt triumferende over ofrenes lidelser.

Fire år senere, da det romerske senat erklærede ham *persona non grata* og dømte ham til døden, begik han en kujons usle selvmord under et flugtforsøg i forklædning. I Krønikebøgerne var han den første kejser, hvis eftermæle lød *damnatio memoriae*. Optegnelserne i hans regeringstid blev officielt slettet af det romerske senat.

Det var under turbulensen af Neros forfølgelser, at Paulus blev arresteret anden gang (68) i Grækenland eller Lilleasien, muligvis i Troas (2 Tim. 4, 13) og ført tilbage til Rom. Denne gang af Roms agenter og ikke som første gang af jøderne. Denne gang som en kriminel (2 Tim. 2, 9), for var Paulus ikke leder af den sekt, der blev forfulgt på grund af Roms brand? Og havde Paulus ikke været to år i Rom før branden? Men om det var det, han blev dømt for, ved vi ikke. Medens Paulus ventede i det romerske, underjordiske fængsel, ”før sin afrejse,” skrev han dette brev til Timoteus, hans nærmeste og mest betroede medarbejder, om at være trofast på trods af alt og ”Skynd dig at komme til mig før Vinteren! ...” (2 Tim. 4, 21). Hans venner overgav ham og efterlod ham alene i hans sidste stunder. Men han påkaldte sin Frelser, hvem han havde tjent så hengivent. Denne epistel er et triumferende nødråb fra en døende erobrere.

Fortsatte forfølgelser

Domitian (81-96 e.Kr.) beordrede år 95 en forfølgelse mod de kristne. Den var kortvarig, men ekstrem voldsom. Mange tusind blev slået ihjel i Italien og Rom, blandt dem Flavius Clemens, en fætter til kejseren, og hans hustu Flavia Domitilla, der blev forvist. Apostelen Johannes blev forvist til øen Patmos (Åb. 1, 9).

Trajan (98-117 e.Kr.). En af de bedste kejsere, men følte, at han skulle opretholde lov og orden, og kristendommen blev betragtet som en illegal religion, fordi de kristne nægtede at deltage i kejserkulten og blev derfor stemplede som en hemmelig sekt, der skulle forbydes,

fordi de var "ateister" og ikke gudstroende. De kristne blev ikke forfulgte, men dømt hvis de blev anklagede for noget. Blandt dem, der omkom under hans regeringstid, var Simeon, Jesus broder, biskop i Jerusalem, korsfæstet 107 e.Kr., og Ignatius, biskop i Antiokia, den anden i rækken der blev ført til Rom og kastet for de vilde dyr i arenaen (110 e.Kr.). Plinius d.æ. blev af kejseren sendt til provinsen Asien, hvor de kristne var blevet så talrige, at de hedenske templer næsten var tomme og overgivne, for derved at straffe de kristne. Han skrev til kejser Trajan: "De bekræftede, at summen af deres forbrydelser, eller handlinger, bestod i at mødes ved dagry og synge hymner til Kristus, som til en gud, og ved edsaflæg-gelse at forpligte sig til ikke at begå noget ulovligt, at de aldrig ville begå tyveri eller røveri, ej heller hor, at de aldrig ville bryde deres løfter, aldrig fornægte vist tillid, hvis de blev opfordrede til at opgive denne; og efter disse retningslinjer skiltes de for senere igen at mødes for at deltage i almindelige måltider."

Hadrian (117-138 e.Kr.) forfulgte de kristne, men i begrænset omfang. Telephorus, præst i den romerske kirke, og mange andre med ham led martyrdøden. Men de kristne menighe-der havde fremgang under hans regeringstid og vandt økonomisk velstand og social indfly-delse.

Antonius Pius (138-161 e.Kr.). Denne kejser favoriserede de kristne, men følte dog, at han måtte opretholde lov og orden; og mange led martyrdøden, deriblandt Polykarp.

Marcus Aurelius (161-180 e.Kr.). Ligesom Hadrian anså han nødvendigheden af, at stats-religionen, som politisk institution, blev vedligeholdt, men opmuntrede til forfølgelse af kristne. Den var barbarisk og grusom, den værste siden Nero. Mange tusind blev hals-huggede eller kastet for de vilde dyr, blandt dem Justinus Martyr. Meget grumt i det syd-lige Gaul. Torturofrene holdt ud næsten til det utrolige. Torteret fra morgen til aften vidne-de en kvindelig slave, Blandina, og råbte om og om igen: "Jeg er en kristen; blandt os gør ingen noget ondt."

Septimus Severus (193-211 e.Kr.). Denne forfølgelse var meget svær, men ikke generel. Egypten og Nordafrika led mest. I Alexandria "blev mange martyrer dagligt brændt, kors-fæstede eller halshuggede", blandt dem Leonidas, fader til Origenes. I Karthago blev Perpetua, en adelig kvinde, og Felicitas, hendes trofaste slavinde, sønderrevet af vilde dyr.

Maximinus (235-238 e.Kr.). Under hans regeringstid blev mange prominente kristne lede-re ihjelslået. Origenes undslap ved at skjule sig.

Decius (249-251 e.Kr.) var fast besluttet på at udrydde kristendommen. Hans forfølgelse var spredt over hele imperiet og meget voldsom; store skarer omkom under de mest gru-somme torturmetoder i Rom, Nordafrika, Egypten og Lilleasien. Cyprian sagde: "Hele verden er sønderknust."

Valerianus (253-260 e.Kr.). Værre end Decius; hans mål var også kristendommens udryd-delse. Mange ledere blev henrettede, blandt dem Cyprian, biskop af Karthago.

Diokletian (284-305 e.Kr.). Den sidste kejserlige forfølgelse og den værste af dem alle. I ti år (303-313) blev kristne jagede i huler, i skove og på marker; de blev brændt, kastet for vilde dyr og torteret ihjel på alle tænkelige og utænkelige måder. Det var et resolut, beslut-

somt, systematisk forsøg på at udslette Kristi navn. Eusebios har viet et helt kapitel i sin kirkehistorie (8. kapitel, Den Diocletianske Forfølgelse), der i detaljer beskriver den hidtil værste forfølgelse af de kristne. (Han var selv øjenvidne.)

Katakomberne i Rom

Vidt udstrakte, underjordiske korridorer, som regel omkring 3 meter brede, 1,5-2 meter høje, i flere etager, hundred af kilometer under byen. Dette var romernes gamle gravpladser, hvor de afdøde lå i nicher på hver side af gangene. De kristne brugte katakomberne som tilflugtsted under de kejserlige forfølgelser. Man antager, at mellem to og syv mill. kristne er begravet her. Man har fundet mere end 4.000 inskriptioner fra perioden mellem Tiberius og Konstantin.

Kirkefædre

Polykarp (69-155 e.Kr.). Apostelen Johannes discipel, biskop i Smyrna. Under forfølgelsen, som kejseren havde beordret, blev han arresteret og ført til guvernøren, og da han fik tilbudt sin frihed, hvis han ville afsige sig Kristus, svarede han: "I 86 år har jeg tjent Jesus Kristus, og han har ikke gjort mig andet end godt; hvordan skulle jeg kunne fornægte ham, min HERRE og FRELSE? Han blev brændt levende på bålet.

Ignatius (67-110 e.Kr.). En discipel af Johannes og biskop i Antiokia. Da kejser Trajan besøgte Antiokia, lod han Ignatius arrestere. Selv præsiderede han ved tribunalet og dømte ham til at blive kastet for de vilde dyr i Rom. På vejen til Rom skrev han et brev til de kristne i byen og bad dem om ikke at prøve på at få ham benådet; han længtes efter at få lov til at dø for sin HERRE og skrev: "Må de vilde bæster være tirret rasende for at kaste sig over mig. Hvis de er uvillige, vil jeg opfordre dem. Kom, i vilde horder af bæster; kom og fuldfør jeres sønderrivning, knusen af ben og lemlæstelse af lemmer; kom hid, Djævlens grusomme bødler; må jeg blot opnå at vandre med min FRELSE, Kristus Jesus."

Papias (ca. 70-155 e.Kr.). Endnu en discipel af apostelen Johannes; biskop i Hierapolis ca. 160 km vest for Efesos. Han kan have kendt Filip, som, efter hvad traditionen siger, døde i Hierapolis. Han skrev en bog "Forklaringer til HERRENS Prædikener", i hvilken han siger, at han havde gjort sig umage med at få Jesus egne ord fra de ældste i menigheden. Han led martyrdøden i Pergamon omkring samme tidspunkt som Polykarp. Disse tre, Polykarp, Ignatius og Papias, danner bindeleddet mellem den apostolske tidsalder og den senere.

Justinus Martyr (103-167 e.Kr.). Født i Neapolis i det antikke Samaria, det år Johannes døde. Studerede filosofi. I ungdomsårene så han en hel del forfølgelser af kristne. Blev omvendt og rejste i sin filosofiske kåbe for at vinde mennesker for Kristus. Skrev en apologi over den kristne tro, tilegnet kejseren. En af de mest lærde i sin samtid. Døde som martyr i Rom.

Han viste eksempler på kristendommens udbredelse og sagde: "Der findes ikke den race blandt mennesker i hele riget, hvor bønner i Jesus navn ikke opsendes." Han underviste i

egen officiel skole, og mange herfra blev senere store mænd. Han blev ført for kejseren sammen med seks af sine ledsagere; de blev beordrede til at ofre til Jupiter, hvilket de nægtede. De blev dømt til hudfletning og halshugning, hvilket blev udført med skånselsløs brutalitet.

Irenæus (177-200 e.Kr.). Opvokset i Smyrna, discipel til Polykarp og Papias. Rejste vidt omkring. Blev biskop af Lyon i Gaul. Kendt for sine bøger mod gnostikerne. Led martyrdøden. Han mindes sin tid med Polykarp: ”Jeg husker meget vel det sted, hvor den hellige Polykarp sad og talte. Jeg husker de prædikener, han holdt for folket; og hvordan han beskrev sine relationer til apostelen Johannes og andre, der havde været med HERREN; hvordan han genfortalte Jesu lære, og miraklerne Han udførte; hvordan han modtog undervisning af øjenvidner, som havde set og hørt Livets Ord i overensstemmelse med de hellige Skrifter.

Origenes (185- 254 e.Kr.). Den mest lærde mand i oldkirken. Meget berejst og en voluminøs forfatter, der til tider engagerede over tyve skrivere. Han udarbejdede Det Nye Testamente i seks sideløbende kolonner på seks sprog for at sammenligne forskellige oversættelser. Han levede i Alexandria, hvor hans fader, Leonidas, led martyrdøden; senere i Palæstina, hvor han døde som følge af fængsling og tortur under kejser Decius.

Tertullian (160-222 e.Kr.) fra Karthago; ”Faderen til den Latinske Kristendom”. Romersk jurist, af hedensk oprindelse, der, efter sin omvendelse, blev en anerkendt apologet for kristendommen.

Eusebios (264- 340 e.Kr.). ”Kirkehistoriens Fader”; biskop af Cæsarea i Palæstina ved Konstantin 1. den Stores omvendelse; havde stor indflydelse på kejseren; skrev ”kirkehistorie” fra Kristus til Nikæakonciliet 325 e.Kr.

Johannes Chrysostomos (350-407 e.Kr.). Græsk teolog og Konstantinopels biskop 397-404. En af den ortodokse kirkes tre kirkelærere. Hans veltalenhed gav ham tilnavnet, der betyder *Gyldenmund*. Han mishagede kongen og blev forvist, døde i eksil.

Hieronymus (347-420) ”den mest lærde af de Latinske Fædre”, uddannet i Rom, stor beundrer af Origenes, oversatte mange af hans værker til latin. På hans tid indførte biskop Damasus *latin* som officielt kirkesprog i Det Vestlige Romerrige, og Vulgata, som han redigerede, blev Romerkirkens bibel, i stedet for Det Nye Testaments græske originaltekst.

Augustin (354-430 e.Kr.). Biskop af Hippo i Nordafrika. Teolog, mere end nogen anden udformede han den katolske kirkes lære, som blev skelsættende i middelalderen og stadig præger den europæiske kulturverdens tænkning helt op til vore dage. Men man omsatte også Augustins tanker i praksis: At det er et barmhjertighedsværk at *frelse* sjæle med *magt*. Middelalderen nærmede sig, og dermed forfølgelsen af *de* kristne, som nægtede at deltage i Helgen-, Maria- og Pavekulen.

Tidligere frafaldne

Kelsos (ca. 180 e.Kr.) mest kendt blandt de første litterære opponenter til kristendommen;

mange argumenter, der regnes for at være ”moderne”, er lige så gamle som Kelsos. Porphyry (233-300 e.Kr.) havde også en magtfuld indflydelse på kristendommen.

Økumeniske konciler (e.Kr.)

NIKÆA (325)	Fordømte arianismen (381).
KONSTANTINOPEL (381)	Opgør med apollinarianismen.
EFESOS (431)	Ophøjer Maria, Jesus Moder, til <i>Theotokos</i> (Guds Moder) ”efter den store gudinde Artemis’ himmelfaldne billede”(Ap. 19, 27-35).
KALCHEDON (451)	Den nestorianske kontrovers.
KONSTANTINOPEL (553)	I den nye Sofiakirke. Monofysitternes kontrovers. Den store Origenes bandlyses.
KONSTANTINOPEL (680)	Doktrinen om Kristus’ to naturer.
NIKÆA (787)	Det syvende og sidste af de økumeniske konciler, på initiativ af kejserinde Irene. Billedyrkelse sanktioneres, trods garnisonens billedfjendtlige tropper (ikonoklasme).

Romersk-katolske konciler (e.Kr.)

KONSTANTINOPEL (869)	Endegyldige, kirkelige skismaer mellem Øst og Vest.
LATERAN (1123)	Biskopper skal vælges af paverne.
LATERAN (1139)	Et forsøg på at læge skismaet mellem Øst og Vest.
LATERAN (1179)	En skærpelse af klerikal disciplin.
LATERAN (1215)	Pave Innocens 3., på højden af Romerkirkens verdslige magt, udråber sig selv til ”Kristi Stedfortræder på Jorden” i tillæg til den tidligere titel ”Peters Efterfølger”.
LYON (1245)	Opgør mellem pave og kejser.
LYON (1274)	Et nyt forsøg på mægling mellem Øst og Vest.
WIEN (1311-12)	Undertrykkelse af munkevæsenets magt.

KONSTANZ (1414-18)	Pavelig skisma - Jan Hus bandlyses som kætter og brændes på bål 1415.
BASEL (1431-1449)	Reformprogram.
FERRARA (1438)	
FIRENZE (1439)	
PISA (1511)	
LATERAN (1512-1517)	Et nyt forsøg på reform.
MANTUA (1538)	
TRIDENTINER (1545-1547, 1551-1552, 1562-63)	Udarbejdelse af modreformationen mod protestantismen.
VATIKAN 1 (1869-1870)	Fastslog Pavens Ufejlbarlighed og Marias Ubesmittede Undfangelse.
VATIKAN 2 (1962)	Romersk-katolsk udspil for at lede den økumeniske bevægelses 350 protestantiske og ortodokse kirker, senere Kirkernes Verdensråd stiftet 1948, ind under Rom.

Munkevæsenet

Begyndte i Egypten med Antonius (250-350 e.Kr.), som trak sig tilbage til ørkenen og levede i ensomhed. Store skarer fulgte hans eksempel. Bevægelsen spredte sig til Palæstina, Syrien, Lilleasien og Europa. I Østen levede hver i sin egen hule eller hytte. I Europa levede de i samfund kaldet klostre, hvor man opdelte tiden mellem fysisk arbejde og religiøse øvelser. Benedikt grundlagde Vesterlandets klostervæsen. Omkring 520 ankom abbed Benedikt, som var i fyrrårsalderen, med en lille gruppe munke til Montecassino, der dengang var ubeboet og tiltalte ham på grund af dens ensomhed, kun 13 km fra Rom. Man levede som eremitter med strenge ordens- og bodsregler. Benedikt så på munkelivet ud fra synspunktet, en soldatertjeneste for Gud. Organisationens hjørnestene blev de tre klosterløfter, som hver ny indtrædende munk måtte aflægge: 1) *Stabilita loci*, bundethed til klosteret på livstid. 2) *Conversio morum*, ligelig forpligtelse til fattigdom, kyskhed og tavshed. 3) *Obedientia*, fuld, militær lydighed mod den overordnede klosterabbed.

Benedikts munkevæsen tilfredsstillede både romernes militære-juridiske anlæg og stræben mod det oprindelige samt germanernes sans for praktisk-religiøs sædelighed og sundt mådehold i askesen. Benedikt grundlagde samtidig, gennem sin søster Scholastica, et nonnekloster.

Benediktinerne spredte sig hurtigt over hele Europa og blev repræsentative for hele det katolske klostervæsen fra det 6. til det 11. århundrede. Paverne havde overtaget kejserens Rom, hvor den litterære dannelse og filosofien var ophørt med at eksistere i Italien. Klostrene blev de nye lærecentre, der kom til at præge Europas historie under hele middelalderen. Tiggerordenerne, *mendikantordenerne*, franciskanerne, dominikanerne, karmeliterne og augustinererimitterne i det 11. og 12. århundrede. Jesuiterordenen, Jesu Selskab, blev grundlagt af Ignatius af Loyola i 1534; videreførte inkquisitionen, der blev oprettet i 1231 for at bekæmpe kættere, spredte sig til det meste af det katolske Europa.

Den 27. juli 1542 udgik bullen *Licet ab initio*, der reorganiserede den pavelige inkquisition som kampmiddel mod kætteriet, et led i den katolske modreformation. I løbet af de følgende ti år udslettede *jesuitterne* med vold og magt lutherdommen i Italien. Da klostrene voksede i rigdom, medførte det moralsk dekadence. Under reformationen forsvandt de i de protestantiske lande, men er siden slutningen af 1800-tallet gradvis dukket op igen. Et tidens tegn på en rekatolicering af Europa.

Korstogene

Pavedømmets bestræbelse på at erobre det Hellige Land fra muhamedanerne, men samtidig påbegyndte man korstogene mod jøderne i Europa, på vej til Palestina. Der er traditionelt otte:

1. korstog (1096-1099) Jerusalem erobredes.
2. korstog (1147-1149) Korstoget led et frygteligt nederlag og islam generobrede byen.
3. korstog (1189-1192) Korsfarerne etablerer våbenhvile, der giver pilgrimme adgang.
4. korstog (1202-1204) En skandale. Plyndring af Konstantinopel på vejen til Palestina.
5. korstog (1228-1229) Fæstningen Damietta, nøglen til Egypten, men gik atter tabt.
6. korstog (1248-1254) Forhandling om Jerusalems befrielse. 1244 indtager tyrkerne den.
7. korstog (1270-1272) Opnår intet. Den sidste korsfarerby i Palæstina falder 1291.

Islam

Muhammed blev født i Mekka (570 e.Kr.), søn af en guvernør. I sin ungdom besøgte han Syrien og kom i kontakt med kristne og jøder og tog afstand fra afguds- og billeddyrkelse. I 610 udråbte han sig selv til profet, forkastedes i Mekka og flygtede til Medina, hvor han blev kriger og begyndte at udbrede sin tro ved sværdets hjælp. År 630 vendte han tilbage til Mekka i spidsen for en hær, ødelagde 360 afgudsbilleder og blev fyldt med entusiasme for udryddelse af billeddyrkelse. Døde 632. Hans efterfølger blev kaldt kalif.

Bevægelsen vokser hurtigt. I 634 blev Syrien erobret, 637 Jerusalem, 638 Egypten, 640 Persien; 689 Nordafrika, 711 Spanien. Indenfor nogle få år var hele det vestlige Asien og Nordafrika, kristendommens vugge, besat og "omvendt" til islam. Muhammed kom frem på et tidspunkt, hvor den kristne kirke i både Øst og Vest var blevet gennemsyret af den hedenskab, der omgav den, og det var kun af navn, den var blevet kristen. Man havde byttet afgudsbillederne af de gamle græske og romerske guder ud med billeddyrkelse,

Maria- og helgenkult. På en måde var muhamedanismen, som den oprindelig hed, en revolte mod kristendommens afgudsdyrkelse. I det gamle Israel, før Kristus, opvakte Israels Gud dets fjender imod dem, når de, ligesom hedningerne omkring dem, begyndte at dyrke deres afguder (Jer. 25, 9).

Islam bekæmpede godt nok billeddyrkelsen, men den viste sig at skade mere end den gav nede. Det er en hadets religion, som propaganderer med sværdet; fremmer slaveri, både sort og hvid slavehandel; degraderer kvinderne ved indførelse af harem, som er den del af boligen, der, i muslimske lande, er forbeholdt kvinderne.

Slaget ved Tours, Frankrig (732 e.Kr.) er et af de mest afgørende slag i verdenshistorien. Charles Martel slog den muslimske hær og reddede Europa fra islams videre fremrykning, der totalt ville have udryddet kristendommen.

Araberne dominerede den muslimske verden (622-1058). Hovedstaden blev flyttet til Damaskus i 661 og til Bagdad i 750, hvor den forblev til 1258.

Tyrkerne herskede over den muslimske verden fra 1058 til den nyere tids historie. De var langt mere intolerante og grusomme end araberne. Deres barbariske behandling af kristne i Palæstina blev medårsag til korstogene.

Mongoler under Djengis Khan, fra Centralasien, standsede tyrkisk herredømme (1206-1227), der under hans ledelse, af enorme hæere, krydsede, brandskattede og hærgede det meste af Asien; 50.000 byer blev afbrændt; 5.000.000 mennesker blev myrdet; i Lilleasien blev 630.000 kristne slagtede. Under Tamerlane (1336-1402) udbrød en lignende storm af ødelæggelse med afbrændte byer og marker, badet i blod. Ved porten over hver eneste by havde han for vane at bygge portaler af tusindvis af afhuggede hoveder: I Bagdad 90.000!

Konstantinopels fald (1453) til tyrkerne bragte Det Østromerske Rige til ophør og lukkede døren på klem med en ny trussel om muslimsk kontrol over Europa, der senere blev forhindret af John Sobieski i slaget om Wien (1683).

Pavedømmets udvikling

Efter Det Vestromerske Riges fald 476 e.Kr., stadig under byzantinsk overherredømme indtil 800 e.Kr., kroner pave Leo 3. Karl den Store og lægger grunden til det Hellige Romerske Kejserdømme, der når højden af sit verdensherredømme under pave Innocens 3 (1198-1216).

Han erstattede tanken, om at paven var Peters Stedfortræder, med den endnu mere bæredygtige, at han var *vicarius Christi*. Ja, Innocens udtalte de overspændte ord om, at paven vel var ringere end Gud, men større end noget menneske; i ham taler og virker Gud. Som Kristi Stedfortræder var han indehaver af det verdslige sværd såvel som af det åndelige. Det ene føres ved pavens hånd, det andet på hans vink. De verdslige fyrster får deres magt af paven, som månen får sit lys af solen. Paven er således hele kristendommens imperator.

Herredømmet over verden tilhører ham fuldt ud ligeså meget som herredømmet over kirken. Og hele kristendommen syntes at føje sig derefter. ”... Og hele Jorderig fulgte undrende efter ...” (Åb. 13, 3).

Pavedømmets *nedgang* begyndte fra det 13. århundrede frem til Reformationen og vore dage, hvor det i det 21. århundrede igen vil få ”hele jorderig til at følge undrende efter”, således som det er forudset af profeten Daniel (500 f.Kr.) og apostlene i det første kristne århundrede.

Kirkens oprindelige mission

Kirken blev ikke grundlagt som en myndighedsinstitution, der med magt skulle bringe Kristi lære udover verden, men kun som en vidnebærende bevægelse for Kristus. Kristus selv, ikke kirken, er den forvandlende kraft i menneskers liv. Men den romerske kirke blev grundlagt i Romeriget og blev gradvis udviklet til en form for regering i den politiske verden, hvor den befandt sig, og hvor den blev en omfattende autokratisk organisation, regeret fra toppen.

Oprindelig menighedsforvaltning

I slutningen af det apostolske århundrede, hvor menighederne var uafhængige af hinanden, blev de vogtede af deres menighedsforstandere, kaldet ældste (presbyter). Senere blev det græske episkopat, med biskopper og præster, indført. Gradvis blev biskoppernes bemyndigelse udvidet til at omfatte flere byer.

Den første pave

Ordet ”pave” betyder ”papa” ”fader”. Biskop (pave) Leo 1. den Store var den første, der reserverede titelen til sig selv, som biskop af Rom (440-461), og derefter fik den snart betydningen af universel biskop. Den romersk-katolske liste over paver inkluderer biskopper i Rom fra det 1. kristne århundrede og fremefter. I de første 450 år var *ingen* af Roms biskopper paver. Men fra det år (378), hvor biskop Damasus 1. (366-84) overtalte kejser Gratian (16 år gammel) til at afsige sig den romerske religions højeste ypperstepræstelige embede, *pontifex maximus*, begyndte han at forberede gradvist at overføre embedet til biskoppen af Rom.

Men først i 445 var Leo 1., som forhenværende jurist og tisltrækkelig klog politiker, i stand til at få skyggekejseren, Valentinian 3., til at udfærdige det nødvendige *edikt*, der i formel, retslig forstand *oprettede pavedømmet*. Roms biskop blev nu først pave over Vesterlandets kirke, naturligvis stadig *underordnet* kejseren, som statens og kirkens højeste herre. Men da også skyggekejserdømmet 476 fandt sin afslutning, og Det Vestromerske Rige styrtede sammen, stod paven alene som vogter for antik kultur og vesterlandsk retsvæsen. Derimod mislykkedes det for Leo, da han også søgte at udstrække sin kirkelige magt over de østromerske patriarker. Så langt nåede Valentinians edikt ikke. Men midt i det hele blev den pa-

vestilling, som han havde opnået for Roms biskop, den afgørende ydre årsag til den vedvarende tvedeling mellem den romerske og byzantinske kirke.

Håndhævelsen, af at Roms pave skulle have autoritet over hele den kristne kirke, var for hvert et skridt en langsommelig og bitter strid, og den har *ikke* på noget tidspunkt været universel anerkendt.

Peter

Den romersk-katolske kirkes tradition, der hævder, at Peter var den første pave, er ren og skær fiktion. I Det Nye Testamente er der ikke den fjerneste antydning af, og i det hele taget ingen historiske beviser for, at Peter på noget som helst tidspunkt var biskop af Rom. Ej heller gjorde han selv noget krav på at have den autoritet, paverne påråber sig. Det kunne se ud, som om Peter havde en åndelig forudelse om, at hans "efterfølgere" kun ville være optaget af at være "... strenge Herrer over Menighederne, men som Forbilleder for Hjorden;" (1 Pet. 5, 3).

De første, romerske biskopper

Linus (67-79 e.Kr.)

Cletus (79-88)

Clemens (88-97)

Skrev et brev til menigheden i Korinth i Roms navn. Ikke i sit eget navn og uden nogen antydning af pavelig autoritet, som paverne senere antog.

Evaristus (97-105)

Alexander 1. (105-115)

Sixtus 1. (115-125)

Telephorus (125-136)

Hyginus (136-140)

Pius 1. (140-155)

Begyndelsen til Roms dominerende holdninger og påskestriden

Anicetus, Roms biskop (154-166) forsøgte at øve indflydelse på Polykarp, biskop i Smyrna, for at forandre den mosaiske påskedato, men Polykarp nægtede at give efter. Den såkaldte påskestrid begyndte.

Soter (166-175). Eleutherus (177-190).

Victor 1. (189-198) truede med at ekskommunikere de østerlandske, ortodokse kirker, fordi de fejrede påskedatoen den 14. nisan. Polykrates, biskop i Efesos, svarede, at han ikke var bange for Victors trusler og hævdede sin uafhængighed af Rom. Irenæus, biskop i Lyon, irettesatte Victor for at prøve på at diktere de ortodokse kirker i Øst, selvom han var biskop i Vest og i øvrigt sympatiserede med kirkerne mod Vest i deres holdning til påskefejringen,

dvs. at man indførte ugedagen snarere end dagen i nisan måned. Dette var de første tegn på Daniels profeti om det fjerde Dyr, ”... han skal sætte sig for at *ændre* Tider og Lov, ...” (Dan. 7, 23-25).

Roms tiltagende indflydelse

Zephyrinus (199-217). Calixtus 1.(217-222) var den første der baserede sine krav på Matt. 16, 18. Tertullian fra Karthago kaldte ham en usurpator, som om han talte som biskoppernes biskop. Urban 1. (222-230). Pontianus (230-235). Anterus (235-236). Fabianus (236-250). Cornelius (251-253). Lucius 1. (253-254). Stefan 1. (254-257) opponerede sig mod særlige dåbshandlinger i de nordafrikanske kirker. Cyprian, biskop i Karthago, Nordafrika, svarede, at hver biskop var suverænt overhoved i sin egen forsamling. Men ikke desto mindre voksede følelsen af, at Rom, rigets hovedstad, skulle være øverste leder af kirken, som den var øverste leder af imperiet. Sixtus 2. (257-258). Dionysius (259-268). Felix 1. (269-274). Eutychianus (275-283). Cajus (283-296). Marcellinus (296-304). Marcellus 1. (308-309). Eusebius (309 el. 310). Melchiades (311-314).

Forening af kirke og stat

Sylvester 1. (314-335) var Roms biskop, da kristendommen under Konstantin bogstavelig talt blev til en statsreligion i Romeriget. Kirken blev umiddelbart en institution af stor betydning for verdenspolitikken. Konstantin betragtede sig selv som overhoved for kirken, selvom han stadig var pontifex maximus, ypperstepræst for Romerigets hedenske religion, og dyrkede sammen med sine soldater solguden Mitra. Han indkaldte 325 til Nikæakonciliet og præsiderede over kirkens første verdenskoncilium. Han havde 314 indført Solens Dag, som helligdag for sine legioner. Nu blev den officiel helligdag også for de kristne. Sol-dagens indførelse, som kristen helligdag, var det næste tegn i ”Ændring af Tider og Lov” fra De Ti Buds overholdelse af sabbatten som helligdag (Dan. 7, 25; 2 Mos. 20). Dette koncilium gav biskopperne i Alexandria og Antiokia fuld selvstændighed over provinserne, som Roms biskop havde det over sine menigheder. Der var overhovedet ungen antydning af, at de var underlagt Rom. Marcus (336).

Julius 1. (337-352). Konciliet i Sardica (343), kun sammensat af gejstlige mod Vest, var ikke et økumenisk koncilium, men det *første* koncilium der anerkendte Roms biskop som *deres* overhoved.

De fem patriarker

Ved slutningen af det 4 århundrede var den græsk-ortodokse kirke domineret af FEM, store centre, Rom, Konstantinopel, Antiokia, Jerusalem og Alexandria, hvis biskopper havde fået titel af PATRIARKER, med ligestillet, indbyrdes magt og hver med fuld og selvstændig kontrol over sin egen provins. Efter opdeling af kejserdømmet (395 e.Kr.) i Øst og Vest kom patriarkerne i Antiokia, Jerusalem og Alexandria gradvis til at anerkende

Konstantinopel som deres overhoved; og fremdeles stod striden om kristendommens lederskab mellem Rom og Konstantinopel. Liberius (362-366). Damasus 1. (366-384).

Romerriget deles

Roms biskop, Siricius (384-399), gjorde, i sin higen efter verdslig magt, krav på universel jurisdiktion over de kristne kirker. Men uheldigvis for ham blev kejserdømmet, på hans tid, delt (395 e.Kr.) i to separate kejserdømmer, Øst og Vest, hvilket gjorde det så meget vanskeligere for den romerske biskop at få kirken mod Øst under sin autoritet; især fordi Det splittede Vestromerske Rige, og også biskoppen i Rom, stod under kejseren i Konstantinopel, selv da han, for at overgå patriarkernes autoritet, tilegnede sig titel som Papa, senere Hellig Fader 445 (Leo 1. (440-461)).

Den byzantinske kejser Justinian 1. (482-565) hævdede med særlig energi kejserdømmets magt over Roms kirke og pave. Paven blev i virkeligheden kun en af de fem ortodokse patriarker under kejserens overhøjhed. Det Byzantinske Riges magt over Rom bevaredes også efter Justinians død i 565. Kristendommen blev for de græske folkemasser en egentlig deltagelse i *kulten*, de byzantinske mysterier; dåb, nadver, salving, præstevielse, munkevielse, dødsceremoni, ægteskab samt deltagelse i processioner osv. eller en stolen på den mystiske kraft hos det himmelske hierarki, relikvierne og *ikonerne*. Således blev *kult- og mysteriefromheden* den altovervejende og karakteriserende side i det byzantinske og græsk-ortodokse kristenliv fra Justinians dage af.

Men på trods af de høje idealer blev munkevæsenet århundrede efter århundrede moralsk svækket af de store rigdomme, som kom i dets besiddelse, jordejendomme og donationer samt høj produktivitet i landbrug, vin og spiritus, billeder og statuetter af Maria og alle helgenerne etc.

Efter *den sorte død*, PESTEN, der brød ud i Europa i 1348 og i løbet af nogle få år dræbte 1/4 af Europas befolkning, af mange tolket som en Guds straf over ugudeligheden, på samme måde som Guds fire straffedomme gik ud over Den Gamle Pagts folk på profeten Ezekiels tid: "Men så siger den Herre HERREN: Og dog, når jeg sender mine *fire grumme Straffedomme, Sværd, Hunger, Skadedyr og Pest ... (over Jerusalem) ... for at udrydde Folk og Fæ...*", hærgede således disse straffedomme Europa under hele middelalderen. Alligevel blev klostrene tilhold for moralsk dekadence, ikke mindst nonneklostrene, da man blandt de adelige og rige havde for vane at placere sine ugifte døtre der, midlertidig for at blive opdraget, permanent for dem der ikke blev afsat. Denne gruppe, af ofte ulykkelige kvinder, var jo ikke kommet ifølge et kald, men under tvang. Mange af disse blev anledning til klostrenes moralske forfald, i sig selv en fristelse både for nonner, munke og præster, der have valgt klosterlivet som et kald.

I 1530 skrev Peder Laurensen *Malmøbogen* som et vidnesbyrd mod kirken og klostrenes åndelige og moralske forfald, der blev optakten til Reformationens indførelse i Danmark og Sverige: "At Modstanderne af den evangeliske Lære om Ægteskabet *intet* Bevis kunde føre i den hellige Skrift, og derfor måtte tage deres Tilflugt til Menneskepåfund, er et Argument, som Forfatteren ofte kommer tilbage til. I blandt disse er nogle løgnagtige og ubeskæmme-

de Munke (Pavens Hofmænd og Antikrist' Drabanter), som den Gråmunk som Lunds Kaniker lod tale fra deres Prædikestol imod deres og alle Domkirkens fordums Statuer og Sædvaner. Hvo haver givet disse Præster og Munke Lov, og hvo er deres Patron til det fæle Horeri og Skørlevned, hvilket de er så almindelig besmittede med til alle gode Menneskers Blusel og Vederstyggelighed: end den sodomistiske Hellighed, som der bruges i de gudelige Klostre. Mon ikke Djævelen det gøre og Paven og alle de, som Præsters, Munkes og Nonners Uægteløshed og falsk lovet Kyskhed, som de så trængelig og tyranlig holde ved Magt? Paven forbyder imod Gud alle sine Præster og Klerkeri helligt og ærligt Ægteskab, og dermed gives Årsag til fordømmelig Ukyskhed og Urenhed, som vi se? (side XXXII- XXXIII).

Anastasius 1. (399-401)

Innocens 1. (401-417)

Zosimus (417-418). Bonifacius 1. (418-422). Cølestin 1. (422-432)

Sixtus 3. (432-440). Det Vestromerske Rige var nu hurtigt ved at blive opløst under pres fra de barbariske stammer, som invaderede det, og under denne tids kval og uro skrev Augustin sit uforglemmelige værk.

Augustins *De Civitate Dei* (Guds Stad)

Egentlig ment i betydningen Guds Samfund (*societas*), der blev det samlende toppunkt i oldkirkens tankeverden og grundvold for hele middelalderens kirkeideal og tankeudvikling. Det ejendommelige ved Augustins forfatterskab er hele den måde, hvorpå han forenede et religiøst dybsind og hele den vulgærfromhed, der, under hedensk påvirkning, var udformet inden for Romerkirken: Helgendyrkelse, relikviedyrkelse, sakramentmagi, gerningsretfærdighed, mirakeltro og kætterforfølgelse. "Guds Stad", for ham visionen af et universelt, kristent kejserdømme, fik en enorm indflydelse på udformningen af Roms krav om overhøjhed, i en tid hvor det gamle, romerske kejserrige vaklede under sit fald, 476.

Således forandrede Romerkirken gradvis sit image, der manifesterede sig år 800, da pave Leo 1. kronede Karl den Store til kejsers over "Det Hellige Romerske Kejserdømme" senere Det Tyske Kejserdømme, i romersk-katolsk regi.

Kejsernes anerkendelse af pavens krav

Biskop Leo 1. den Store (440-461), historisk korrekt den *første* pave, forstod at udnytte kejserdømmets forestående fald til sin egen fordel. Den græsk-ortodokse kirke i Øst udkæmpede interne, dogmatiske kontroverser. Det Vestromerske Rige segnede under svage kejsere, såkaldte skyggekejsere, medens barbarerne belejrede Rom. Leo var den handlekraftige mand, da den legendariske hunnerkonge, Attila, invaderede Norditalien 452 og drog mod Rom, hvor kejsers Valentinian 3. residerede. Leo 1. greb ind, og man kommer overens om en tribut, en løsesum, for at skåne byen. Attila havde ydmyget Det Vestromerske Rige og trak sig velfornøjet tilbage. Som tidligere nævnt fik Leo "skyggekejseren" til at udfærdige et *edikt*, der i formel, retslig forstand oprettede pavedømmet (445). Leo forøgede også sin moralske autoritet ved at slå ind på *kætterforfølgelsens* brede

vej, hvorved han omsatte Augustins tanke i praksis: ”At det er et barmhjertighedsværk at frelse sjæle med magt.”

Middelalderens mørke, *eller* ”middelalderens helvede” som jøderne beskrev den, nærmede sig. Men det Økumeniske Koncilium i 451, som bestod af biskopper fra hele den daværende verden, modsatte sig Valentinian 3.’s edikt og Leo 1.’s suverænitetsskrav og gav patriarkerne af Konstantinopel ligestillet prærogativ med biskoppen af Rom.

Hilarius (461-468). Fortsatte sin forgængers taktik.

Roms fald

Simplicius (468-483) var Roms pave, da Det Vestromerske Rige blev bragt til ophør (476). Dette frigjorde paverne i Vest fra civile myndigheder. Men de stod dog stadig under Det Byzantinske Kejseresdømme. Til varetagelsen af de vestromerske anliggender blev i 568 oprettet eksarkatet i Ravenna, Italien. Dets statholdere udøvede kejsermagten over Romerkirken. Det Byzantinske Riges magt over Rom og Italien i det 6. århundrede fik den mest gennemgribende betydning for den vestlige verden og for hele kristendommens udvikling. Indenfor den vestromerske kristendom var der sket mærkelige ting. Her havde været virksomme kræfter, der, ved oldtidens slutning, skulle muliggøre rejsningen af et selvstændigt pavedømme og en romersk kirkedannelse på latinsk-germansk (romansk) grund. Dermed *fuldbyrdedes* i det væsentlige den vesterlandske katolicismes udvikling til *romersk katolicisme*.

De forskellige, små, barbariske kongedømmer, som vestlandet nu bestod af, begunstigede pavens autoritet og gjorde sig til hans allierede med de nye fyrstetitler, som det voksende kirkehierarki begunstigede dem med.

Felix 3. (483-492). Gelasius 1. (492-496). Anastasius 2. (496-498). Symmachus (498-514). Hormisdas (514-523). Johannes 1. (523-526). Felix 4. (526-530). Bonifacius 2. (530-532). Johannes 2. (533-535). Agapetus 1. (535-536). Silverius (536-537). Vigilius (537-555). Pelagius 1. (556-561). Johannes 3. (561-574). Benedikt 1. (575-579). Pelagius 2. (579-590).

Den første ”rigtige” pave

Gregor 1. den Store (ca 540-604). Pave fra 590, generelt regnet for den første pave, men Leo 1. den Stores selvudnævnelse år 445 er mere historisk korrekt, se tidlige omtale.

Gregor kom til magten under en periode af politisk anarki og stor almen uro blandt folkeslagene i Europa. Italien var, efter Roms fald (476), blevet et gotisk kongedømme; senere en provins under den byzantinske kejser, og var nu blevet plyndret af lombarderne. Gregors indflydelse på de forskellige små konge- og fyrstedømmer havde en stabiliserende effekt. Han opnåede fuld kontrol over kirkerne i Italien, Spanien, Gaul og England, hvis overgang til kristendommen blev en verdenshistorisk begivenhed, da han i 596 sendte en benediktinerprior, *Augustin*, med 40 munke til den engelske konge Ethelbert af Kent, som var gift med en kristen prinsesse. Efter nogen betænkelighed lod denne i 597 sig døbe, og som *sædvanlig* fulgte undersåtterne snart deres konge. Augustin blev viet til biskop og

byggede i Canterbury den katedral, der endnu, efter fjorten århundreders forløb, er den engelske kristendoms moderkirke. Missionen drev han i romersk ånd, indskærpede *lydighed* overfor pavedømmet og indførte romersk-katolske kirke- og kultformer.

Gregor blev på en gang den *sidste* romerske biskop og den *første middelalderpave*. Han optog og virkeliggjorde hele Leo 1. den Stores magtkrav: Den romerske biskops højeste lovgivnings-, tilsyns- og domsret over Vestens kirke, så langt som den var katolsk, for hvilken man ikke længere behøvede at påråbe sig kejserlige edikter. Ligesom Leo udstrakte Gregor også principielt sit pavekrav til Østens kirkehalvdel, men med lige så ringe fremgang. Politisk kunne han heller ikke frigøre paverne fra stillingen som undersætter i forhold til Byzantiums kejsere, forpligtede til lydighed mod deres love. Men i Italien vandt han dog en verdslig magtstilling, da han overtog ledelsen af forsvaret mod longobarderne. Således vendte herredømmet over Italien, efter mange omskiftelser, tilbage til Rom, men nu til det Rom, der, i stedet for en kejser, fik sin efterfølger i Roms pave, med alle de uhørte rigdomme, som nu stod til pavens rådighed. Hans egen askese tillod ikke ødselhed, men det under klostertiden allerede nedbrudte helbred forværredes og lagde ham, efter 14 år ved pave-magten, i graven 604.

Sabinianus (604-606). Bonifacius 3. (607). Bonifacius 4. (608-615). Deusdedit 1. (615-618). Bonifacius 5. (619-625). Honorius 1. (625-638). Severinus (640). Johannes 4. (640-642). Theodor 1. (642-649). Martin 1. (649-655). Eugenius 1. (655-657). Vitalian (657-672). Deusdedit 2. (672-676). Donus (676-678). Agatho (678-681). Leo 2. (682-683). Benedikt 2. (684-685). Johannes 5. (685-686). Conon (686-687). Sergius 1. (687-701). Johannes 6. (701-705). Johannes 7. (705-707). Sisinnius (708). Konstantin 1. (708-715). Gregor 2. (715-731). Gregor 3. (731-741).

Billedforbudet og optakten til *billedstriden*

I 711 indtraf Det Vestgotiske Riges undergang, og islam pressede på ved Det Frankiske Riges Grænser. I 717 rustede kaliffen Sulaiman sig af al magt for at knuse Konstantinopel og gøre en ende på det gamle romerske rige. Da fremtrådte feltherren *Leo Isauria*, grundlæggeren af det syriske dynasti. Gennem sit forsvar af Konstantinopel 717-718 indtager han pladsen ved siden af Karl Martel (slaget ved Poitiers 732) som Europas og den kristne kulturs redningsmand. Leo erkendte trangen til at styrke sit riges modstandskraft mod islam bl.a. ved en forøget kejserlig magt over kirken. I Byzans gjorde et halvt hedenskab sig gældende i form af *ikon dyrkelse*, som var hævet til uhørte højder og af munkene blev udnyttet som en vigtig indtægtskilde ved billedtilvirkning. Da besluttede Leo på en gang at knuse den kirkelige selvstændighedsdrift og at hæve religiøsitet op på et med *islam* jævnbyrdigt plan.

Med kejserlig magtfuldkommenhed udfærdigede han et *forbud* mod tilbedelse af billeder og et påbud om deres fjernelse fra kirkerne. Sikkert nok har den ikonoklastiske religiøsitet og kirkekunst fra Armenien og Syrien påvirket Leo hertil. Leos berømte *edkit* 726 om billedforbudet var således i første række et *politisk* skaktræk, dernæst i anden række religiøst motiveret; men i tredje række drevet frem af en kunsterisk strømning med stærk åndelig drivkraft.

Den armeniske-arabiske-syriske billedløse ornamenterings- og dekorationskunst var begyndt; et sejrstog mod Vest, støttet af islam og den billedhadende jødedom. Det var ikke alene billeddyrkelsen, men hele den rigt udviklede byzantinske ikonografi, der skulle uddydes gennem ediktet af 726.

I al almindelighed høstede Leo ikke det bifald, som han havde ventet. Netop hans og hans efterfølgeres bestræbelser, igennem billeforbudet tillige at gøre en *ende* på munkevæsenet og i det hele taget kirkens selvstændighed, blev den faktor, der, mere end nogen anden, drev pavedømmet til at løsrive sig fra Øst og knytte sig til barbarerne.

Men også i Byzans fik Leo ikke alene munkene og flertallet af biskopperne til modstandere, men også den græske dogmatik. Fra klosteret Sabbas ved Jerusalem, på arabisk område, kunne *Johannes fra Damaskus*, der døde inden 754, tryk mod Leos hævn, udgive tre ”*Taler mod dem, der bekæmpede de hellige Billeder*”. Heri fremtrådte han som billeddyrkelsens betydeligste forsvarer, og gav den græske tænkning dens sidste *nye dogme*:

”Billedet er som symbol bærer af de guddommeliges reale nærværelse; ligesom Gud er i nadveren, er han det også i Billedet. Kristus er *ikke* virkelig Kristus, dersom han ikke bliver *afbilledet* ...!”

Det var nyplatonismens højdepunkt i kristelig klædebon. Hermed fuldbyrdes også den græske dogmatiks overgang til kultområdet; dens sidste selvstændige ydelse tilhører mere den *kultiske* end den dogmatiske tænkning. Johanneses Damascenus danner også afslutningen på oldkirkens dogmatiske arbejde. Derfor ærer den græske kirke Damascenus som sin sidste kirkefader og ”*doctor theologiæ*”. Men hans bog danner også et fundament for den kommende vesterlandske skolastik.

Kampen mod de billeddyrkende munke blev ført med rå midler, som mange skrækkelige martyrier er vidende om. Billedforbudet og kejserens magt over kirken nåede højdepunktet gennem det af Konstantin 5. ledede almindelige koncilium i Konstantinopel 754. Damascenus fordømtes. Ved Konstantins død 775 syntes det at være ude med både munkevæsen og billeddyrkelse.

Afgørelsen i billedstriden kom med regenten *Irene*. Hun var strålende begavet, men en lidenskabelig og grusom kvinde. Da hun stod under munkenes indflydelse, satte hun sin kraft ind på at *genindføre billedkulten*. Sluttelig lykkedes det hende at bevæge Nikæakonciliet 787, det 7. økumeniske, dertil.

Det første tidsrum af billedstriden varede 50 år, det andet lidt over 20 år. Atter blev det en kvinde, der kom til at gå munkenes ærinde. Kejserinde *Theodora* sammenkaldte 843 en synode i Konstantinopel, hvor beslutningerne fra 787 genindførtes. Men sejren indeholdt i virkeligheden en halvvejs *eftergivelse* af ikonoklasternes krav, idet skulpturen uddøde og billedgengivelsen blev begrænset til kun at gælde visse tilladte momenter for afbildning af *ikoner*. På den anden side drev pavedømmet bort fra Byzans over til Vesteuropa, bort fra det græske over til den germansk-romanske verden.

Paven bliver verdslig fyrste

Zacharias (741-752) blev redskabet, der gjorde *Pippin 3. den Lille*, fader til Karl den Store, til konge over frankerne. Zacharias var den *sidste* græker på pavestolen. Han sanktionerede beredvilligt med magt Pippins overtagelse af tronen. Den koleriske romer, *Stefan 2.*, hørte stede, som efterfølger, pavedømmets gevinst. Da billedforbudet blev skærpet i Byzans, rejste han i den barske vintertid over alperne og forhandlede personligt med Pippin. Gennem overenskomsten på slottet Ponthion januar 754 forpligtede Pippin sig til at genoprette pavens gamle frihed, til gengæld for hvilket Stefan betegnede Pippin som *Patricius Romanorum*, dvs. som eksark i stedet for den kejserlige statholder i Ravenna. Den nye frankerkonge blev altså *pavens skytsgengel*. Således blev det betydningsfulde *forbund* mellem *konge og pave* befæstet. Pippin drog over alperne og besejrede longobarderne. Da han havde frataget dem det, af dem, erobrede byzantinske område i Italien, følte han igen lyst til at levere byttet tilbage til Byzans. I stedet forlenede han paven med dette (altså ikke selve Rom) ved et direkte gavebrev i 765. Dermed var paven gjort til *verdslig fyrste* over et retmæssigt, byzantinsk område, under beskyttelse af det mægtige germanerrige. 1) Således blev broen *afbrudt* mellem Rom og Byzans, og Rom hørte fra nu af til vesterlandet. 2) Således blev *kirkestaten* og pavedømmets verdslige magt grundlagt, den materielle baggrund for dens udvikling under Middelalderen. 3) Men således blev også *pavedømmets underkastelse* købt under det germanske statsprincip. Da Pippins søn, Karl den Store, knuste longobarderriget og udvidede Pippins gave til *hele* eksarkatet, blev det fastslået, at paven, i sin egenskab af dux i Rom og kirkestaten, var frankerkongens *vasal*.

Dette var begyndelsen til *pavestaten* og pavens verdslige magt samt civile kontrol over Rom og det centrale Italien.

Stefan 3. (752-757). Paul 1. (757-767). Stefan 4. (768-772). Hadrian 1. (772-795).

Pavens magt udvides af Karl den Store

I pavens omgivelser nærede man langt videregående ønsker. Der søgte man at skaffe retsligt grundlag for kravet om pavens fulde, verdslige og åndelige suverænitet gennem en *forfalskning*, den berygtede *Donatio Constantini* (fremkommet i tiden mellem 751-774, sandsynligvis allerede i forbindelse med Stefans rejse 753-754). Ifølge denne skule kejser Konstantin (306-337) have modtaget absolution af biskop Sylvester i Rom og til gengæld have forlenet denne 1) med kirkelig overhøjhed over *hele* kristenheden, 2) med en mængde gods som bispestolens ejendom og 3) med *verdslig* suverænitet over Rom og "alle Italiens og Vestens provinser". Man ser, at de pavelige krav, så store som de endog var, dog endnu ikke havde nået deres kulmination; de blev ikke grundlagt på kirkens guddommelige indstiftelse, men på en *gave fra den verdslige magts side*. Alligevel var de for dristige til deres egen tid og udgjorde egentlig et program for fremtiden. Ikke engang i Rom troede man ret længe på forfalskningen, hvor ofte paverne end *påberåbte sig* den som ægte. Og Karl den Store holdt uantastet *sin* stilling som kirkens og pavedømmets *Herre*. Alt beroede på hans personlige herskerkraft; da han var borte styrtede hans verdensrige derfor forbavsende let sammen.

I kirkepolitisk henseende udøvede Karl endogså undersøgelses- og domsret overfor pave Leo 3., der blev anklaget for kongen. Karl drog 800 til Rom for at holde dom. Han lod imidlertid paven slippe ved at sværge på sin uskyldighed. Rimeligvis måtte Leo købe dette ved at anerkende Karl som romersk kejser. Leo 3.'s kendte handling, at krone Karl som kejser ved juledagsgudstjenesten i Peterskirken, var altså i *virkeligheden* sandsynligvis en planlagt scene, der havde til hensigt officielt at afskære pavedømmet fra Det Østromerske Rige og samtidig tilvejebringe et varigt retsgrundlag for Karls magt i Italien, men også over den politisk samlede katolske kristenhed. Kroningen fik derved *skin* af en anerkendelse af pavens overordnede stilling over kejseren, selvom den aldeles ikke reelt indeholdt noget sådant. Sidenhen kunne kejserkroningen af paverne da også derfor udnyttes på denne måde. Men Karl bevarede uimodsagt efter kroningen, lige såvel som forud for den, stillingen som *kirkens og pavens Herre*. Men da hans rige faldt fra hinanden, måtte oprettelsen af ”*det Hellige Romerske Rige*” fremover tilfalde paven. Således set var scenen i Peterskirken juledag 800 en af de store begivenheder i pavedømmets og kirkens historie. (Hampe og flere forskere hævder dog, at hele kroningen var en pavelig overrumpling, som Karl, af politiske grunde omend modvilligt, måtte føje sig under.) Men det afspejler *ultramontan interpolation*.

Straks efter hans død blev kejserriget ved Traktaten i Verdun (843) delt i det, som blev fundamenterne til det moderne Tyskland, Frankrig og Italien; og der blev som følge heraf en endeløs kamp om herredømmet mellem paverne og de tyske såvel som de franske konger.

”Det Hellige Romerske Kejserrige”

Blev etableret af pave Leo 3. og kejser Karl den Store. Det blev en reetablering af Det Vestromerske Kejserrige (fra Augustus 27 f.Kr. til Roms fald 476 e.Kr.) med tyske konger på tronen med kejsertitlen ”Cæsar”, kronet af paverne, med fælles kontrol over Europas konge- og fyrsteriger.

Det Hellige Romerske Kejserrige herskede ”snarere af navn end af gavn” i tusind år og blev bragt til ophør af Napoleon (1806).

Stefan 5. (816-817). Paschalis 1. (817-824). Eugenius 2. (824-827). Valentin (827). Gregor 4. (827-844). Sergius 2. (844-847). Leo 4. (847-855). Benedikt 3. (855-858).

De pseudoisidorske dekretaler

Nikolaus 1. (858-867). Den første pave der bar *krone*. For at fremme sit krav om universel myndighed brugte han de såkaldte isidorske dekretaler, en bog der udkom omkring 857. Den indeholdt dokumenter, *urigtigt* tilskrevet biskop Isidor af Sevilla (560-636), en lærd, spansk biskop, der bl.a. havde skrevet det encyklopædiske værk *Etymologiæ*. *De pseudoisidorske dekretaler*, som pave Nikolaus 1. tillagde kanonisk gyldighed. De var bevidste forfalskninger af antikke, historiske dokumenter, som ovenfor nævnt, *Donation Konstantini*. Dette anses for den største litterære forfalskning i historien. Med den styrkede paverne deres verdslige og åndelige magt, der for en stor del blev grundlaget for Romerkirkens *kanoniske rets lovsamling* (Corpus juris canonici).

Kristenhedens store splittelse

Nikolaus påtog sig at blande sig i anliggender i kirken mod Øst. Han ekskommunikerede Photius, patriarken af Konstantinopel, der på sin side ekskommunikerede ham. En deling af kristendommen fulgte i 869 (senere fuldstændigt i 1054). Indtil 869 var alle økumeniske konciler blevet holdt i eller i nærheden af Konstantinopel og på det græske sprog. Men nu, da paven gjorde krav på at være kristendommens overhoved, blev situationen uholdbar, og kirken i Øst separerede sig definitivt. Koncilet i 869 blev det sidste økumeniske. Derefter holdt de græsk-ortodokse kirker deres egne konciler og den romersk-katolske kirke ligeledes. Og bruddet mellem dem voksede for hvert århundrede. Pave Innocens 3.'s hæres brutale behandling af Konstantinopel, da den blev plyndret af korsfarerne 1204 på deres vej til Jerusalem, forbitrede Østen endnu mere. Dogmet om Pavens Ufejlbarlighed i 1870 gjorde kløften mellem dem endnu dybere.

Den mørkeste periode i pavedømmets historie

Hadrian 2. (867-872). Johannes 8. (872-882). Marinus 1. (882-884). Med disse paver begynde den mørkeste tidsalder (870-1050) i pavedømmets historie. De to hundred år mellem Nikolaus 1. og Gregor 6. kaldes af historikerne DE MØRKE ÅRHUNDREDETS MIDNAT, jøderne kalder dem *Middelalderens Helvede*. Bestikkelser, korrupsion, umoral og blodsudgydelse gør dem til det sorteste kapitel i hele kirkens historie.

Hadrian 3. (884-885). Stefan 6. (885-891). Formosus (891-896). Bonifacius 6. (896). "Af alle rædsler, der foregik i pavernes kvarter i det gamle Patriarchium," skriver H.V. Norton i 1960'erne i den engelske *Traveler in Rome*, "var *Ligsynoden* i 896 måske den mest skræk-indjagende. Pave Stefan 7., der lader til at være gal af politisk had, gravede sin forgænger *Formosus'* lig op, satte den døde pave, iført messedragt, på en trone og gennemførte en foregiven proces. En skælvende diakon stod som forsvarer ved siden af liget, men var for chokeret og rædselsslagen til at ytre et ord. Liget blev dømt, hver eneste handling i dets regeringstid blev annulleret, hvorefter liget blev kastet i Tiberen, hvor nogle fiskere trak det op og gav det en anstændig begravelse. Ophavsmanden til denne makabre scene blev det følgende år selv kvalt med en pude."

Stefan 7. (896-897). *Romanus* (897). *Theodor 2.* (897). *Johannes 9.* (898-900). *Benedikt 4.* (900-903). *Leo 5.* (903).

Skøgenes hegemoni

Sergius 3. (904-911). Man sagde, han havde haft en elskerinde, *Marozia*. Hun, hendes moder, *Theodora*, og hendes søster "fyldte pavestolen med deres elskere og deres uægte sønner og gjorde det pavelige palads til en røverkule", almindelig kendt som Skøgenes Regime. Den kendte kirkehistoriker Hjalmar Holmquist (1925) skrev det således: "I hele det 10. århundrede fandtes der på det latinske kontinent næppe en eneste forfatter, der er værd at nævne. Præsterne blev krigere, og de hellige steder forvandlede til røverkuler. På samme måde gik det med klostrene. I Tyskland fandtes der til sidst ikke en eneste, der

fulgte Benedikts regel. Forfaldet var lige stort på begge sider af Alperne. Måske var tilstanden *allerværst* i selve pavedømmet. Johannes 8. havde brudt med Nikolaus' italienske politik og havde helt frigjort pavedømmet fra afhængighed af kejserdømmet i Øst. Resultatet blev, at pavedømmet i stedet hjemfaldt til adelspartierne i Rom eller til kraftige og *lastefulde kvinder*. I det 10. århundrede herskede i omtrent 50 år denne såkaldte *pornokratiets tidsalder*. Da kvinderegimet omsider ca. 950 blev styrtet af en adelsmand, som forsøgte at reformere, blev sønnen, efter hans død, ophøjet til pave og tog navnet Johannes 12. (955-964), den *første* navneforandring ved tiltrædelse af paveværdigheden. Johannes indviede en diakon i en stald, drak ved sine orgier Djævelens skål, levede i blodskam, myrdede sine medbejlere og solgte alt helligt for penge, indtil han, efter at have regeret i otte år, fandt døden midt i sine udsvævelser.

Der er en sag, der fortjener opmærksomhed. Hvor lidet end paverne bekymrede sig om religion og moral, så gav de aldrig officielt slip på det nye paveideal, som Nikolaus 1. havde fremført. Idéen om *pavens verdensmagt* blev holdt levende i folkets bevidsthed, selv under den dybeste fornedrelse.

Anastasius 3. (911-913). Lando (913-914). Johannes 10. (914-928) "blev bragt fra Ravenna til Rom og gjort til pave af Theodora, som belønning for at tilfredstille hendes lidenskaber". Han blev ryddet af vejen af Marozia, der som hans efterfølger indsatte Leo 6. til pave (928). Og Stefan 8. (928-931) samt hendes egen uægte søn Johannes 11. (931-935). En anden af hendes sønner indsatte de fire følgende paver: Leo 7. (936-939), Stefan 9. (939-942), Marinus 2. (942-946) og Agapetus 2. (946-955). Johannes 12. (955-963), en sønnesøn til Marozia, var, som ovenfor nævnt, "skyldig i omtrent enhver forbrydelse; forgreb sig på jomfruer og enker, høj og lav; levede med sin faders elskerinde; gjorde det pavelige palads til et bordel; blev myrdet midt i sit horeri af kvindens rasende ægtemand".

Det tyske kongedømme var på den tid udvidet til kejserdømme. Ottos erobringslyst havde ført ham til Italien; dermed vakt tanken til live om at forny Karl den Stores kejserdømme. Ideén, om kristenheden som en politisk enhed, beherskede stadig tiden. Johannes 12. blev i 962 kronet til *romersk kejser* af Otto i Rom. Således blev "DET HELLIGE ROMERSKE RIGE AF DEN TYSKE NATION" oprettet, og det blev i hundred af år et historisk midtpunkt. Men for Tyskland blev det en *ulykke*, idet det hæmmede den begyndende udvikling til et nationalt rige og bandt kejserens hovedinteresser til det italienske eller internationale forhold, mens de tyske blev forsømt. Det nye kejserdømme svarede i realiteten heller ikke til Karl den Stores. Det havde ikke samme politiske omfang og ikke samme religiøse autoritet. Den skarpe konflikt var uundgåelig, så snart pavedømmet rejste sig fra sit fald.

Pavedømmet i dybeste fornedrelse

Leo 8. (963-965). Benedikt 5. (964-965). Johannes 13. (965-972). Benedikt 6. (973-974). Benedikt 7. (974-983). Johannes 14. (983-984). Bonifacius 7. (974) myrdede pave Johannes 14. og "holdt sig selv på den blodbestænkedede pavetrone ved at ødsle og bestikke med stjalne penge". Biskoppen af Orleans kaldte paverne Johannes 12., Leo 8. og Bonifacius 7. for "skyldbetyngede monstre, stinkende af blod og svineri; *Antikrist siddende i Guds Tempel*".

Johannes 15. (985-996), Gregor 5. (996-999). Sylvester 2. (999-1003). Johannes 17. (1003) Johannes 18. (1004-1009). Sergius 4. (1009-1012). Benedikt 8. (1012-1014) købte paveembedet ved åbenlys bestikkelse. Dette kaldtes *simoni*, dvs. handel med kirkens embeder for penge.

Johannes 19. (1024-1032) købte pavetitelen. Han gennemgik alle nødvendige gejstlige grader på én dag.

Benedikt 9. (1032-1044) blev gjort til pave ved 12-års-alderen gennem pengehandel med de magtfulde familier, der styrede Rom. "Overgik Johannes 12. i ondskab; begik mord og utugt i fuldt dagslys, plyndrede pilgrimme ved martyrgrovene; en hæslig forbryder, der til sidst blev drevet ud af Roms borgere. Nogle kalder ham for "den værste af alle paverne".

Sylvester 3. (1045). Gregor 6. (1045-1046) købte pavetitelen. Tre rivaliserende paver: Benedikt 9., Gregor 6. og Sylvester 3. Under deres regimer vrimgik det med lejermordere; pilgrimme led overgreb.

Clemens 2. (1046-1047) blev kåret til pave af kejser Henrik 3. af Tyskland, "fordi *ingen* romerske gejstlige var at finde, der ikke var besmittede af simoni og utugt".

Damasus 2. (1048) protesterede højlydt mod pavernes skændigheder og råbte på reform. Leo 9.'s mål var fuldstændig politisk og kirkelig uafhængighed af den tyske kejsermagt. En støtte herfor fandt han i *kardinalkollegiet*. Dette råd udviklede Leo til en international, kirkelig institution, hævet over de italienske partiinteresser og udrustet med sagkundskab om forholdene i de mange adskilte lande. Med kardinalkollegiet som værktøj kunne Leo grundlægge den *pavelige verdenspolitik*. Hans indgriben strakte sig til næsten alle europæiske landes kirkelige forhold. Dog havde han ikke fremgang overalt. En farlig modstand rejste sig mod ham i Østen. Leo 9. ville gennemføre, hvad der var mislykket for Nikolaus 1., og bøje den græske kirkehalvdelen ind under Roms højeste autoritet.

Leo 9. (1049-1054). Viktor 2. (1055-1057). Stefan 10. (1057-1058). Nikolaus 2. (1059-1061). Alexander 2. (1061-1073). Gregor 7. (1073-85).

Pavernes gyldne århundreder

Gregor 7. førte pavedømmet ind i dets gyldne århundrede (1049-1294). Hans mål var at reformere "de gejstlige". Kirken ejede en stor del af alle besiddelser og havde store indtægter. Praktisk taget havde alle præster og biskopper købt deres embeder, for det gav dem mulighed for et liv i luksus. Kongerne solgte kirkeembederne til den højst bydende, uanset velegnethed.

Dette bragte pave Gregor 7. ind i en bitter strid med den tyske kejser Henrik 4. Han afsatte Gregor. Gregor på sin side ekskommunikerede og afsatte kejseren. Der udbrød krig. I årevis blev Italien ødelagt af tyske hære. Gregor blev til sidst drevet ud af Rom og døde i eksil. Men han havde for en stor del gjort pavedømmet uafhængigt af kejserlig magt. Gentagne gange kaldte Gregor sig "konger og fyrsters overhoved", og han sloges for sin sag.

Viktor 3. (1086-1087). Urban 2. (1088-1099) fortsatte krigen med den tyske kejser. Blev den første leder af *kortstogene*, der yderligere befæstede pavedømmets magt.

Paschalis 2. (1099-1118) fortsatte krigen med den tyske kejser. Gelasius 2. (1118-1121), Calixtus 2. (1119-1124). Honorius 2. (1124-1130). Innocens 2. (1130-1143) kæmpede, for at bevare tronen, mod *antipave* Anacletus 2. med bevæbnede styrker, der var blevet udvalgt af bestemte magtfulde familjer i Rom.

Apropos *ANTIPAVER* opstod disse til dels ved rivalitet mellem flere kandidater, sågar i et tilfælde fire på en gang: To i Rom og to i Avignon i Frankrig. Ordet *anti* betegner her en, "som giver sig ud for, men *ikke* er pave". Således er det også med *ANTIKRIST*, dvs., "en der *giver sig ud* for at være Kristus". Heraf opstod, før Reformationen, begrebet Antikrist om *paven, der giver sig ud for* at være *KRISTI STEDFORTRÆDER* på jorden, *men ikke er det*. For Jesu Kristi stedfortræder på jorden er *HELLIGÅNDEN*. "Men Talsmanden, Helligånden, som Faderen vil sende i mit Navn, han skal lære jer alle Ting og minde jer om alt, hvad jeg har sagt jer." (Joh. 14, 26). Her følger en liste over antipaver ned gennem historien, der yderligere sætter spørgsmålstegn ved den påståede "lige og uafbrudte linje" af "Peters Efterfølgere". (Encyclopædia Britannica I, p. 426):

Liste over 39 antipaver:

Hippolytus	217/218-235
Novatian	251-258
Felix 2.	355-365
Ursinus	366-367
Eulalius	418-419
Laurentius	498-505
Dioscorus	530
Theodor	687
Paschalis	687-692
Konstantin 2.	767-768
Philippus	768
Johannes	844
Anastasius	855
Christophorus	903-904
Bonifacius 7.	974, 984-985
Johannes 16.	997-998
Gregor 6.	1012
Benedikt 10.	1058-1059
Honorius 2.	1061-1072
Clemens 3.	1080, 1084-1100
Theodoricus	1100
Albertus	1102
Sylvester 4.	1105-1111
Gregor 8.	1118-1121
Cølestin 2.	1124

Anacletus 2.	1130-1138
Viktor 4. (Gregor)	1138
Viktor 4. (Octavian)	1159-1164
Paschalis 3.	1164-1168
Calixtus 3.	1168-1178
Innocens 3.	1179-1180
Nikolaus 5.	1328-1330
Clemens 7.	1378-1394
Benedikt 13.	1394-1423
Alexander 5.	1409-1410
Johannes 23.	1410-1415
Clemens 8.	1423-1429
Benedikt 14.	1425-1430
Felix 5.	1439-1449.

Cølestin 2. (1143-1144). Lucius 2. (1144-1145). Eugenius 3. (1145-1153). Anastasius 4. (1153-1154). Hadrian 4. (1154-1159) den *eneste* engelske pave. Gav Irland til kongen af England og autoriserede ham til at indtage tronen. Den autoritet blev fornyet af den næste pave Alexander 3. (1159-1181). Han kom i konflikt med *fire antipaver*: Viktor 4. (1159-1164), Paschalis 3. (1164-1168), Calixtus 3. (1168-1178) og Innocens 3. (1179-1180).

(OBS!: Kardinal Lothar af Segni genoptog senere ved sit pavevalg navnet Innocens 3. (1198-1216). Alexander 3. genoptog krigen om suverænitet med den tyske kejser. Mange felttog og kampe mellem de *pavelige hære* og tyske tropper med grusomme nedslagninger. Alexander blev til sidst drevet ud af borgerne i Rom og døde i eksil. Lucius 3. (1181-1185). Urban 3. (1185-1187). Gregor 8. (1187). Clemens 3. (1187-1191). Cølestin 3. (1191-1198).

Højdepunktet af pavedømmets magt

Innocens 3. og pavedømmets verdensherredømme (Holmquist).

”Lothar af Segni var ved sit pavevalg som Innocens 3. (1198-1216) den yngste af alle kardinalerne. Sin anseelse havde han vundet som kanonist; han var ved siden af Alexander 3. den største af juristpaverne, men egentlige originale, religiøse tanker eller stærkere religiøse anlæg besad han ikke. Derimod mindede han i handlekraft om Gregor 7., og i betragtning af pavemagten overgik han endog denne. Han *erstattede* tanken, om at paven var *Peters Stedfortræder*, med den endnu mere bærekraftige, at han var *vicarius Christi*. Ja, Innocens udtalte de overspændte ord om, *at Paven vel var ringere end Gud, men større end noget menneske; i ham taler og virker Gud*. Og Innocens drog konsekvensen heraf med den klarhed, der på alle områder udmærkede ham. Han ikke blot nedbrød biskoppernes selvstændige magt, men gjorde dem til pavestolens lydige tjenere, idet han således øgede pavens kirkelige absolutisme. Som *Kristi Stedfortræder* var han indehaver af det *verdslige* sværd lige såvel som af det *åndelige*. Det ene føres ved pavens hånd, det *andet på hans vink*. De verdslige fyrster får deres magt af paven, som månen får sit lys af solen. Paven er således hele kristenhedens imperator; *ham* tilhører *herredømmet* over verden lige så fuldt som herredømmet over kirken. Ja, han kan som *Verdens Kejser direkte træffe*

foranstaltninger indenfor fyrsternes rige, uden at det er nødvendigt, at disse medvirker. Og hele kristenheden synes at føje sig deri. Måske har ingen af Augustins tanker haft større praktisk rækkevidde for middelalderen, end at *Civitas Dei* skulle bringe *pax* og *justitia*. Pavekirken gik frem under løsenet: "Fred og Retfærdighed på Jorden." Og "fred" var folkenes store ideal. Derfor fulgte de paverne ..."

Innocens 3. bragte pavekirken i fuld kontrol over konge- og fyrsterigerne. Kongerne af Tyskland, Frankrig, England og praktisk taget alle monarkerne i Europa bøjede sig for hans vilje. Han bragte til og med Det Byzantinske Kejserdømme under sin kontrol. Aldrig i historien havde noget menneske udøvet så megen magt. Han beordrede to korstog, dekretede *transsubstantiationen*, indførte *mundtlig skrifte*. Erklærede, at Peters Efterfølger "aldrig på nogen måde kan forlade den katolske tro". Håndhævede *Pavens Ufejlbarlighed*, som senere i 1870 blev katolsk *dogme*. Bandlyste Magna Charta (lat. Det Store Frihedsbrev), engelsk håndfæstning, som stormændene 1215 krævede af Johan uden Land. Sikrede adelens rettigheder og har haft stor indflydelse på senere forfatninger. *Forbød læsning af Bibelen* på modersmålet, (kun den latinske oversættelse Vulgata var tilladt, dog *ikke for lægfolk*). Beordrede udryddelse af kættere. Indførte *inkquisitionen*. Beordrede massakre på albigenkerne i Frankrig, der var "kristne kættere". Ligesom middelalderens jøder måtte bære den gule stjerne, måtte de dømte kættere bære *gule kors*, fastsyede på ryggen af deres klæder. Mere blod blev udgydt, på hans ordre og af hans umiddelbare efterfølgere, end i nogen anden periode i kirkens historie, *undtaget* pavedømmets forsøg på at knuse Reformationen i det 16. og 17. århundrede. Man skulle tro, at *Nero* var genopstået i *Lammets Navn*.

Pavemagten opretholdt af inkvisitionen

Inkvisitionen, kaldet det "Hellige Embede", blev indstiftet af pave Innocens 3. og udviklet af den næstfølgende pave Gregor 9. (1227-41). Det var pavekirkens *tribunal* for overvågning og strafudmåling af kættere. Alle borgere blev opfordret til at informere om kættere (angive). (I dag hedder det "anonyme henvendelser" for at *beskytte* vidnet). Enhver, under mistanke, kunne blive udsat for *tortur* uden at kende navnet på angiveren. Retsforfølgelsen var hemmelig. Inkvisitoren afsagde dom, og den dømte blev overført til de civile myndigheder for at udstå fængelsstraffe, for det meste på livstid, eller blive levende brændt på bål. Den dømtes tilgange, midler og ejendele, blev konfiskeret og *delt* mellem kirken og staten.

I vore dage er disse domstole (tribunaler) genopstået, bl.a. FN's Internationale Krigsforbryderdomstol i Haag, inspireret af den franske nationalforsamlings erklæring om menneske- og borgerrettighederne under Den Franske Revolution 1789. Her bliver de dømte ligeledes overført til de civile myndigheder til afsoning. Desværre er det et tidens tegn på fremtidige forfølgelser og afhøringer af mennesker med "suspekter eller afvigende holdninger", og i *vore* dage (2007) kan ord som "terrorist" få menneskesindet i kog og legitime brug af alle midler (også tortur) for at fremtvinge tilståelser.

I perioden umiddelbart efter Innocens 3. udførte inkvisitionen det mest dødbringende arbejde mod albigenkerne (se senere afsnit), men forfulgte også store skarer af kristne "afvigere" i Spanien, Italien, Tyskland og Holland.

Senere blev inkquisitionen hovedredskabet i pavedømmets forsøg på at knuse Reformationen. Det er fastslået, at i løbet af de 30 år mellem 1540 og 1570 blev ikke mindre end 900.000 *pro testanter* dræbt i pavens udryddelseskrig mod valdenserne (se senere afsnit). Tænk på munke og præster, i hellige dragter, styrende forhørene med hjerteløs og umenneskelig brutalitet under tortur for senere, når ofrene havde aflagt ”bekendelse og tilstået det, de var anklaget for”, at blive ført ud på byens åbne piazza eller torv, hvor tribuner og skafotter var bygget op. Forfatteren Werner Keller beskriver i sin bog *Spredt Blandt Folkerne 2*, ”at hvis nogen tilbagekaldte sin tilståelse efter torturen, blev han underkastet skærpet tortur”. Den første autodafé, den berygtede ”troshandling”, finder sted i Sevilla den 6. februar 1481. Ofrene er seks marranere, (omvendte, spanske jøder, som er anklaget for i smug stadig at dyrke deres mosaiske religion), mænd og kvinder, der nu, efter at have tilstået, offentligt skal dømmes og straffes. Den uhyggelige procession drager gennem byen, som nu i århundreder bliver skueplads for de mest grusomme scener af religiøs forfølgelse i Spanien. Først i 1810 ophæver en lov inkquisitionen.

Gejstlige, klædt i prægtige gevandter og med store krucifikser, sortklædte grander, med bannere og faner, i grove gevandter, bemalet med et rødt kors, de ulykkelige, martrede skikkelser. Vejen er tæt kantet med glanende folk. Processionen drager til et særligt anlagt rettersted ”quemadero”, hvor det kæmpemæssige bål er rejst. Medlemmer af hoffet, adelen og gejstligheden har indtaget deres pladser. Inkvisitorerne oplæser dødsdommene. Så overtager den *verdslige* magt fuldbyrdelsen. Kongens bøddel udfører sit hverv - *kirken afskyr* blodsudgydelse: Ecclesia abhorret at sanguine. Kætterne bliver brændt levende. Kunde, der viser anger, tilstår man en nåde, bødlen kvæler dem og overgiver det døde legeme til flammerne.

Autodafé følger på autodafé. Inden november 1481 - i løbet af kun ti måneder - stiger røgen, på dette rettersted, mod himmelen fra tre hundred brændte marranere.

Inkquisitionen var det mest infame og djævelske påfund i menneskehedens historie. Den blev indført af paver og brugt af dem i tre hundred år for at opretholde deres magt over masserne. Uskyldige mænd, kvinder og børn, unge og gamle, *blev antændt* i Kristi Navn, på ordre af ”*Kristi Stedfortræder på Jorden*”. Ingen i denne uafbrudte, lige linje af ”ufejlbarelige” paver har nogensinde angret, indrømmet eller undskyldt disse forbrydelser.

Fortsatte krige mod tyske kejsere

Honorius 3. (1216-1227). Gregor 9. (1227-1241). Cølestin 4. (1241). Innocens 4. (1243-1254) gav pavelig sanktion til brug af tortur for at opnå tilståelser fra mistænkte kættere. Under disse fire paver kæmpede Frederik 2. af Tyskland det sidste store slag mod pavedømmet. Efter gentagne krige gik paven af med sejren om overherredømmet.

Alexander 4. (1254-1261). Urban 4. (1262-1264). Clemens 4. (1265-1268). Gregor 10. (1271-1276). Innocens 5. (1276). Hadrian 5. (1276). Johannes 21. (1276-1277). Nikolaus 3. (1277-1280). Martin 4. (1281-1285). Honorius 4. (1285-1287). Nikolaus 4. (1288-1292). Cølestin 5. (1294).

Begyndelsen til pavedømmets nedgang

Bonifacius 8. (1294-1303) sagde i sin famøse, pavelige bulle *Unam Sanctam*: ”Vi erklærer, bekræfter, præciserer og betoner, at det er helt igennem nødvendigt for frelse, at enhver skabning underlægger sig den romerske pontiff.” Han hævdede, at alle mennesker og stater har pligt til at adlyde paven! Selv var han så korrump, at *Dante*, som besøgte Rom under hans pontifikat, kaldte Vatikanet for ”en kloak af korrruption” og overlod ham, sammen med Nikolaus 3. og Clemens 5., til *Helvedets nederste lag*. Pavedømmet havde været sejr- rigt under de to hundred års stridigheder mod det tyske kejserrige.

Bonifacius modtog pavedømmet på sit højeste; men han mødte sin overmand i Filip 4. den Smukke af Frankrig, der lå i strid med kirken, og under hvis fødder paven blev ydmyget og kortvarigt taget til fange.

Filip fik 1305 valgt Clemens 5. til pave, og fra 1309 opholdt paven sig i Avignon i Frankrig.

Fransk kontrol over pavedømmet

Benedikt 11. (1303-1304). På hans tid var Filip 4. den Smukke (1268-1314) blevet Europas førende monark.

Blandt det franske folk var en følelse af nationalisme og uafhængighed begyndt at spire, uden tvivl og delvis på grund af pavedømmets brutale massakre på de franske albigensere i det forudgående århundrede. Og Filip 4., med hvem det moderne Frankrigs historie begynder, tog kampen op med pavedømmet. Hans konflikt startede med pave Bonifacius 8. med beskatningen af den franske gejstlighed. Pavedømmet blev bragt til fuldstændigt at indordne sig under staten.

Og efter pave Benedikt 11.’s død blev det pavelige palads flyttet fra Rom til Avignon ved Frankrigs sydlige grænse, og i løbet af de næste 70 år var pavedømmet kun et redskab i det franske hofs hænder.

Pavedømmets ”babyloniske fangenskab”

70 år (1305-1377) under hvilke det pavelige palads var i Avignon. Clemens 5. (1305-1314); Johannes 22. (1316-1334) den rigeste mand i Europa. Benedikt 12. (1334-1342). Clemens 6. (1342-1352). Innocens 6. (1352-1362). Urban 5. (1362-1370). Gregor 11. (1370-1378).

Avignonpavernes griskhed kendte ingen grænser. Tunge skatter blev indført. Ethvert gejstligt embede blev solgt for penge, og mange nye embeder blev skabt for at blive udbudt til salg for at fylde pavernes skattekister og til udnerholdning af deres luksuriøse og dekadente hof. Petrarca beskyldte det pavelige hof for voldtægt, hor og al slags utugt. I mange sogne insisterede mændene på, at præsterne holdt sig med elskerinder, som beskyttelse mod deres egne familier. ”Fangenskabet” var et slag mod pavernes prestige.

Det pavelige skisma

I 40 år (1377-1417) var der to hold paver, et i Rom og et i Avignon; hver især hævdede de at være "Kristi Stedfortræder" og overfusede hinanden med bandlysninger og forbandelser.

Urban 6. (1378-1389) under ham blev det pavelige palads reetableret i Rom. Bonifacius 9. (1389-1404). Innocens 7. (1404-1406). Gregor 12. (1406-1415). Johannes 23. (1410-1415) "antipave", se særlig fortegnelse. Han blev kaldt den mest depraverede forbryder, der nogensinde har siddet på pavestolen, anklaget for næsten enhver forbrydelse; som kardinal i Bologna blev to hundred tjenestepiger, nonner og gifte kvinder ofre for hans forførelse; som pave voldtog han jomfruer og nonner; levede i hor med sin broders hustru; kendt skyldig i sodomi og andre unævnelige laster; købte paveembedet; solgte kardinaltitler til børn af rige forældre; og forkastede åbenlyst troen på det evige liv.

(PS! Han blev senere regnet blandt antipaverne, og selvom hans navn var besudlet, genoptog kardinal *Angelo Guiseppe Roncalli* (1881-1963), da han blev valgt til pave, samme navn, Johannes 23. (1958-63)

Martin 5. (1417-1431) bragte det pavelige skisma til ophør. Men skismaet i Europa blev betragtet som skandaløst, og pavedømmet led stort prestigetab. Eugenius 4. (1431-1447).

Renæssancepaverne

Nikolaus 5. (1447-1455) autoriserede kongen af Portugal til at føre krig mod de afrikanske indfødte, konfiskerede deres besiddelser og indførte *slavehandelen*.

Calixtus 3. (1455-1458) ingen historiske anmærkninger.

Pius 2. (1458-1464) man sagde, at han var far til mange illegitime børn, pralede åbenlyst med de metoder han brugte for at forføre kvinder, opmuntrede unge mænd til at gøre det samme og tilbød at instruere dem i vellevned.

Paul 2. (1464-1471) "fyldte sit hus med elskerinder".

Sixtus 4. (1471-1484) sanktionerede den spanske inkquisition. Erklærede, at penge kunne befri sjæle fra *skærsilden*. Var impliceret i et mordkomplot mod Lorenzo de Medici og andre, der opponerede sig mod hans politik og adfærd. Brugte paveembedet til at berige sig selv og sin familie. Gjorde otte af sine nevøer til kardinaler, mens nogle af dem endnu var børn. I luksus og overdådig underholdning kunne han måle sig med cæsarerne. I rigdom og pomp overgik han de gamle, romerske familier.

Innocens 8. (1484-1492) havde 16 børn med forskellige gifte kvinder. Beordrede udryddelse af valdenserne og sendte en hær imod dem. Ansatte den brutale *Thomas Torquemada* som *storinkvisitor* over Spanien og beordrede alle regenter til at udlevere alle *kætttere* til ham. Tillod *tyrefægtning* på Peterspladsen. Var medårsag til Savonarolas protester mod pavernes korrupsion. Han var den første pave, der åbent vedkendte sig sine børn. En hel

organisation udviklede sig ved kurien for at sælge buller og dispensationer for selv de værste forseelser. Kirkestaten gled ud i komplet *anarki*. Bekendt er en kardinals svar på spørgsmålet om, hvorfor forbrydelser ikke længere blev straffet: ”Gud vil ikke synderens død, men at han lever og betaler!” Intet andet havde længere nogen betydning end at skaffe sig gods og guld og leve i luksus og sanselig nydelse. Dertil passede det kun alt for godt, at der blev sørget for det nødvendige religiøse moment gennem *grusomme kætterforfølgelser* og kirkelig autorisation af heksetroens og *hekseprocessernes* vanvid. Og dog skulle pavedømmets forfald nå endnu dybere under efterfølgeren.

Alexander 6. (1492-1503) *Rodrigo Borgia*, født i Spanien, valgt til pave ved bestikkelse. Lod Savonarola henrette 1498. Kaldet den mest korrupte af renæssancepaverne, tøjlesløs, grisk, depraveret; gjorde mange til kardinaler for penge; havde et utal af illegitime børn, hvem han åbenlyst vedkendte sig; gav dem høje kirkelige embeder, mens de endnu var børn. Sammen med deres far myrdede de senere hen kardinaler og andre, som stod dem i vejen.

Med Alexander 6. nåede familien Borgia atter op på Peters Stol. Han blev typen på det udenfor al moral stående renæssancemenneske. I særdeleshed beherskedes han af sanselighed, og med sin legemlige skønhed og fascinerende begavelse drog han kvinder til sig, som magneten drager jernet. Så udsvævende var han, at samtiden kunne tiltro Kristi Stedfortræder både *blodskam* og direkte *forbindelse* med *Djævelen*. Selvom han ikke skyede no-get middel, men var en ren forbrydertype, så var han dog ikke personlig grusom ligesom sønnen, den berygtede *Cesare Borgia*, af hvem han i stedse højere grad beherskedes. Tilsammen anvendte de alle midler, list, vold, bestikkelser, utugt, svig og mord, for at gøre sig til herrer over størstedelen af Mellemitalien. Alexander var også godt på vej til at skabe et kongedømme for Cesare og fuldstændig sekularisere kirkestaten, da *malariaen* tog livet af ham. Hans samtid troede, at han havde drukket forgiftet vin, som han havde bestemt for fem kardinaler, eller at Djævelen i egen person havde hentet ham. En af hans elskerinder var søster til en kardinal, der blev den næste pave, Pius 3. (1503).

Paver på Luthers dage

Julius 2. (1503-1513) som den rigeste af kardinalerne, med umådelige indtægter fra talrige bispedømmer og kirkebesiddelser. Som kardinal lavede han sjov med cølibatet. Var involveret i uendelige skænderier om byers besiddelser og vedligehold og anførte selv en stor hær. Blev kaldt ”krigspaven”. Udstedte *aflad for penge*. Luther besøgte på hans tid Rom og var rystet over, hvad han så. Det sædelige, religiøse forfald var så markant, at det, selv under renæssancens højeste blomstringperiode, ikke kunne tilsløres. Julius 2. ville gøre Rom til verdens kulturelle hovedstad, og det lykkedes for ham. Han drog kunstens stormænd til Rom, blandt andre Michelangelo (1475-1564), renæssancens største, universelle begavelse, Leonardo da Vinci (1452-1519) m.fl. Disse fik hvervet at bygge den nye Peterskirke sammen med et af arkitekturens største navne Bramante (1444-1514). For at skaffe midler til dette enorme byggeprojekt blev handelen med *afladen* skærpet over hele det katolske Europa; dette blev optakten til Luthers 95 teser.

Leo 10. (1513-1521) var pave, da Martin Luther startede den protestantiske Reformation. Blev ærkebiskop i en alder af otte år; kardinal som 13-årig. Var, før han var 13, knyttet til 27 forskellige kirkeembeder, hvilket betød enorme rigdomme. Lærte udelukkende at betragte det kirkelige embede som en kilde til indtægt. Købte sig til pavestolen. Alle kirkens embeder var til salg, og mange nye blev skabt. Han indsatte kardinaler så unge som i syv-års-alderen. Han førte endeløse forhandlinger med konger og prinser om sekulære magtbeføjelser, var helt ligeglad med kirkens religiøse velfærd. Han opretholdt Europas mest luksuriøse og udsvævende hof. Trods dette skærpedes Unam Sanctam, i hvilken det erklæres, at "ethvert menneske skal være underlagt den romerske pontiff, for sin sjæls frelse. Han udstedte aflad, for beløb der var stipulerede, og erklærede, *at det at brænde kættere var et guddommeligt kald.*

Hadrian 6. (1522-1523). Clemens 7. (1523-1534). Paul 3. (1534-1549). Havde mange uægte børn. Han var en indædt *ffende* af protestanterne; tilbød kejser Karl 5. en hær til at udrydde dem med.

Jesuitternes entre

Roms svar på den lutheranske løsrivelse, INKVISITIONEN under JESUITTERNES ledelse, en orden grundlagt af spanieren Ignatius Loyala efter princippet *absolut og ubetinget LYDIGHED* overfor paven, havde som målsætning at genvinde territorier, mistet til protestanter og muhammedanere, og at erobre hele den hedenske verden til den romersk-katolske kirke. Jesuitternes højeste mål var at udrydde kætteriet, dvs., alt hvad der adskilte sig fra det, paven påbød; og *målet helligede midlet*. Alt kunne retfærdiggøres: Intriger, bedrag, komplotter, umoral, laster ja, selv mord. Deres motto: "Til Guds Ære", også senere udviklet i den katolske lægmandsbevægelse *Opus Dei*, Guds værk. Deres metoder: *Skoler*, specielt for børn af velstående forældre blandt de ledende samfundsklasser, for at opnå absolut indflydelse på eleven. *Skriftemål*, særligt ved hoffet, blandt konger og fyrster og civile regenter, ved at involvere dem i alle slags laster og forbrydelser for at vinde deres gunst. *Styrke*, ved at overtale de verdslige regenter til at udføre inkvisitionsdomme.

I Frankrig var de ansvarige for Bartholomæusnatten, forfølgelse af huguenotterne og Den Franske Revolution. I Spanien, Holland, Sydtyskland, Bøhmen, Østrig, Polen og andre lande anførte de massakrer på utallige skarer af "anderledes tænkende". Ved hjælp af disse metoder udryddede de, på mindre end 10 år, protestanterne i Italien og stoppede bogstaveligt talt Reformationen i Sydeuropa, der ville have ruineret pavedømmet. De var også ansvarlige for Det Stockholmske Blodbad 1520.

Julius 3. (1550-1555). Marcellus 2. (1555). Paul 4. (1555-1559). Pius 4. (1559-1565). Pius 5. (1566-1572). Gregor 13. (1572-1585), fejrede i messen taksigelse og glæde over nyheden om Bartholomæusnatten.

Sixtus 5. (1585-1590), den *besøgende* i Rom kan, lige overfor *Fontana di Trevi* i en lille uanselig kirke *St. Vincenzo ed Anastasio*, bevidne en ejendommelig og *makaber* form for æresbevisning. En bronceplade, til venstre for alteret, meddeler navnet på *22 paver*, der har testamenteret deres *hjerter og indvolde* til denne kirke, der er Kvirinalets sognekirke. Før 1870, da Kvirinalet var et paveligt palads, traf Sixtus 5. denne mærkelige testamentari-

ske bestemmelse: Hjerterne, fra *alle de paver* der døde i Kvirinalet efter ham, skulle opbevares i marmorurner af samme slags som de *urner*, der indeholdt *faraernes indvolde*. (H.V. Morthon, A TRAVELER IN ROME).

Urban 7. (1590). Gregor 14. (1590-1591). Innocens 9. (1591).

Den nyere tids paver

Clemens 8. (1592-1605). Leo 11. (1605). Paul 5. (1605-1621). Gregor 15. (1621-1623). Urban 8. (1623-1644), med hjælp fra jesuitterne udryddede han protestanterne i Bøhmen. Innocens 10. (1644-1655). Alexander 7. (1655-1667). Clemens 9. (1667-1669). Clemens 10. (1670-1676). Innocens 11. (1676-1689). Alexander 8. (1689-1691). Innocens 12. (1691-1700). Clemens 11. (1700-1721), erklærede, at konger kun regerer med hans sanktion; udstedte en *bulle mod bibellæsning*. Innocens 13. (1721-1724). Benedikt 13. (1724-1730). Clemens 12. (1730-1740). Benedikt 14. (1740-1758). Clemens 13. (1758-1769). Clemens 14. (1769-1774), undertrykte Jesu Selskab (jesuitterne) i Spanien, Frankrig og Portugal. Pius 6. (1775-1799). Pius 7. (1800-1823), udstedte en bulle mod bibelselskaberne; genoprettede jesuitternes virksomhed. (En "ufejlbarlig pave" omstødte, hvad en anden "ufejlbarlig pave" før ham havde besluttet og bekæmpet.)

Leo 12. (1823-1829), fordømte al religiøs frihed, tolerance, bibelselskaber og bibeloversættelser; han erklærede, at "enhver, der er adskilt fra den romersk-katolske kirke, hvor fejlfri han end måtte være i andre henseender, *ingen del har i det Evige Liv*".

Pius 8. (1829-1830), fordømte frihed af samvittigheden, bibelselskaber og frimureri. Gregor 16. (1831-1846), en ivrig tilhænger af *Pavens Ufejlbarlighed*, fordømte bibelselskaber.

Pius 9. (1846-1878), mistede Pavestaterne; erklærede *DOGMET OM PAVENS UFEJLBARLIGHED*; proklamerede *Retten til at undertrykke Kætteri med Magt*. Fordømte separation af kirke og stat; beordrede katolikker til at *adlyde* kirkens overhoved snarere end civile statsoverhoveder. Forkastede frihed af samvittigheden, frihed til gudstjeneste, *ytrings-* og *pressefrihed*; erklærede *Marias Ubesmittede Undfangelse og ophøjede guddommelighed*, fordømte bibelselskaber, erklærede at "protestantismen ikke er en kristen religion", og at "ethvert dogme i den romersk-katolske kirke er *dikteret* af Kristus gennem hans stedfortræder på jorden".

Dogmet om Pavens Ufejlbarlighed

Ideén, om at paven er ufejlbarlig, findes ikke omtalt i den kristne litteraturs første 600 år. Den opstod med påstanden om de falske dekreter (Donatio Constantini) og voksede med pavernes selvhævdelse under korstogene og magtkampen mellem paverne og kejserne.

Mange paver fra Innocens 3. (1198-1216) og fremefter forfægtede dette. Men koncilet i Pisa (1409), Konstanz (1414) og Basel (1431) erklærede *udtrykkeligt*, at paver er underlagt koncilet.

Pius 9. (1846-1878) "Af egen suverænitet, og uden samarbejde med et koncilium, proklamerede han dogmet om *Marias Ubesmittede Undfangelse* som en slags "føler" overfor den romersk-katolske verden vedrørende dette spørgsmål. Modtagelsen af det opdannede ham til at indkalde Vatikankonciliet 1870 med den særlige hensigt, at erklære sig selv for "ufejlbarlig", hvilket, under hans behændige manipulation, blev vedtaget. Dekretet siger, at "det er fremkommet ved guddommelig åbenbaring", at paven, når han taler "ex cathedra", er "opfyldt af ufejlbarlighed ved at definere dogmer om tro og moral", og at "sådanne definitioner er uomstødelige".

Og således håndhæver paven sin ufejlbarlighed, fordi 1. Vatikankoncil, på hans opfordring, voterede til hans fordel. Den græsk-ortodokse kirke i Øst anså pavedømmets kroning for *blasfemi*.

Tilsyneladende havde pavedømmet og ultramontanismen vundet en strålende sejr med Vatikankoncilets vedtagelse af dogmet om Pavens Ufejlbarlighed. Men et par måneder senere var den mere end *tusindårige kirkestat* gået til grunde ved kong Vittorio Emanuele 2. af Sardinien's magtovertagelse af Italien og Pavestaterne, undtaget Vatikanet, hvor Pius 9. lukkede sig inde, eller blev holdt fangen, resten af sin regeringstid. Uforsonligt blev naturligvis pavestolens forhold til kongeriget Italien, som den under ingen omstændigheder ville anerkende. Det blev strengt forbudt for katolikkerne at deltage i de politiske valg. (Det var dog kun et midlertidigt forbud. Pius 11. kaldte Mussolini "Guds forsyn", og Pius 12. opfordrede katolikker til at støtte Hitlers "nationalsocialisme".)

For at befæste pavedømmets åndelige lederstilling greb Pius til det prøvede middel, at styrke den folkelige mirakeltro og kulturfromhed. Allerede i 1850'erne havde han sanktioneret den af *jesuitterne* favoriserede *Sacré-Cœur-dyrkelse*, andagten for Kristi legemlige hjerte, som en del af Hans Gud-menneskelighed og sindsbillede på hans uendelige kærlighed, som officiel kirkefest. Den franske nationalforsamling besluttede at opføre en værdig helligdom for tilbedelsen af det *Hellige Hjerte* øverst oppe på Montmartre i Paris. Kulturn svarede til hele den *ultramontane* katolicismes fromhedsbehov; derfor tillod Pius i 1875, at alle katolikker blev indviede til det Hellige Hjerte; snart kappedes denne kult næsten med Maria-dyrkelsen om udbredelse og betydning; Sacre-Cœur på Montmartre (først fuldført kort før 1. Verdenskrig) blev et sidestykke til grotten i Lourdes. Dermed fik Frankrig også en ny betydning for katolsk fromhedsliv. Dette kom naturligvis pavedømmet til gavn. "Fangenskabets" martyrium kom også den gamle pave til gavn. Men udadtil så det stadig mørkere ud for Pius og hans politik, indtil han døde 1878. Hans pontifikat havde da varet omtrent 32 år og havde dermed slået en streg over den gamle sætning, at ingen pave kunne nå "Peters 25 år på Roms bispestol" ("anni Petri"; *den eneste overtro*, som Pius var med til at skaffe ud af verden). PS! Den *anden* overtro er, om apostelen Peter i det hele taget har opholdt sig i Rom. Det er kun legender, som bl.a. den folkekære roman "Quo Vadis" bygger på.

Med Pius 9.'s død gik også det gamle kirkestyre i graven. Men *ikke* spørgsmålet om dogmet om Pavens Ufejlbarligheds, der har været til debat lige siden. I et nutidigt arbejde af August Bernhard Hasler, *Wie der Papst unfehlbar wurde, Macht und Ohnmacht eines Dogmas*, 1981, sammenfattes, *hvordan* Ufejlbarlighedsdogmet blev til gennem: "Machtpolitik, Intrigue und ein psychisch kranker Pius IX, bestimmten den Konzilsentscheid von 1870."

Tab af verdslig magt

Siden 754 havde paverne været civile regenter over et rige kaldet "Pavestaterne", der inkluderede en stor del af Italien, med Rom som hovedstad. Mange paver var mere optaget af at udvide staternes grænser af rigdomme og magt end kirkens åndelige velfærd. Og pavelig korrupsion var ligeså iøjnefaldende i det kulære rige som i det åndelige. Pavelig misrøgt af Rom blev et skældsord: Bestikkelse af offentlige embeder, forbrydelser, usundt hemmelighedskræmmeri, afpresning af besøgende, falskmønteri og lotteri.

Pius 9. regerede Rom ved hjælp af 10.000 franske tropper. Ved udbruddet af krigen mellem Frankrig og Tyskland (1870) blev disse tropper tilbagekaldt. Og så indtog kong Vittorio Emanuele af Italien Rom og beslaglagde Pavestaterne. Folkeafstemningen, om at overlade Rom til regeringen i stedet for til paven, var 133.648 mod 1.507.

Således mistede paven ikke kun sit verdslige rige, men selv blev han undersøgt af en anden hersker, hvilket var dybt ydmygende for ham, som gjorde krav på at være "hersker over alle konger på jorden".

Hans verdslige magt blev restitueret af Mussolini (1929), men i miniature, hvor Vatikanets samarbejde med *diktatorerne* i de *katolske lande* begyndte. Vatikanstaten er nu en mini-stat, og paven er igen "sin egen herre".

Nutidens paver

Leo 13. (1878-1903), hævdede at være kaldet til "overhoved for alle regenter", og at han på jorden træder i den Almægtige Guds sted. Håndhævede Pavens Ufejlbarlighed. Udtalte, at "*protestanter er fjender af Kristi Navn*". Erklærede, at den *eneste* måde at samarbejde på er ved fuldstændig *lydighed* overfor den romerske pontiff.

Pius 10. (1903-1914), fordømte lederne af Reformationen som "fjender af Kristi kors".
Benedikt 15. (1914-1922).

Pius 11. (1922-1939), i 1928 genbekræftede han, at den romersk-katolske kirke er Kristi *eneste* kirke, og at genforeningen af kristendommen er *umulig*, hvis ikke den underlægger sig Rom.

Pius 12. (1939-1958). Definerede 1950 det katolske dogme om Jomfru Marias legemlige optagelse i Himmelen, MARIAS HIMMELFART, efter at den Hellige Guds Moder havde åbenbaret sig for ham "med specielle budskaber til Kristi Stedfortræder på Jorden". Da Maria blev kronet til Himmeldronning i Petersbasilicaen i Rom, påmindede den HELLIGE FADER om, at "han allerede havde kronet hende til Verdensdronning i Fátima, Portugal. Hans Hellighed sagde: "Vi må specielt huske radiobudskabet til det portugisiske folk, da den *mirakuløse Mariastatue* ved Fátima blev *kronet* med et gulddiadem." Og kronede hende det gjorde han, da han sendte en kardinallegat til Fátima med et 500.000 US \$'s diadem, der skulle placeres på Mariastatuens hoved. (*Blue Army Cell Manual, nr. 38, 1946*).

Johannes 23. (1958-1963), genoptog navnet, efter at hans forgænger (1410-1415) var blevet dømt som forbryder og kriminel og slettet af paverækken. Paul 6. (1963- 1978). Johannes Paul 1. (1978). Johannes Paul 2. (1978-2005). Benedikt 16. (2005-).

Sammendrag

Pavedømmet er en italiensk insitution, den opstod på ruinerne af Det Romerske Kejserrige. I Kristi Navn blev *cæsarernes* trone besat, men i samme nedarvede ånd, som dens forgængere. Det forhenværende, hedenske Romerrige genopstod i kristen *forklædning* og fik senere navnet "Det Hellige Romerske Kejserdømme". Paverne har for det meste været italienere.

Pavedømmets metoder. Det kom til magten gennem Roms prestige og i Kristi Navn og ved hjælp af udspekulerede, politiske alliancer, ved bedrag og våbenmagt. Og med våbenmagt og blodsudgydelse har det holdt sig ved magten.

Pavelige indtægter. Gennem en stor del af pavedømmets historie har salg af gejstlige embeder og en skændig handel med *aflad* for det meste gjort det i stand til at vedligeholde de mest luksuriøse hoffer i Europa.

Pavernes personalia. En bog om pavernes histore 1997, udgivet med pave Johannes Paul 2.'s velsignelse, bærer titelen *Helgener og Syndere* og giver et *forvansket* billede af de paver, der bærer hovedansvaret for de ubeskrivelige lidelser, menneskeheden, på deres ordre og i Jesu Kristi Navn, har måttet udstå.

Pavelige krav. På trods af pavernes blodige generalier gør disse "Hellige Fædre" krav på at være "Kristi Stedfortrædere", at være *ufejlbarlige* og at "besidde den Almægtige Guds trone på Jorden", og at *adlyde* dem er nødvendigt for at opnå *frelse*.

Pavedømmet og Bibelen. Gregor 7. forbød folket i Bøhmen at læse Bibelen. Innocens 3. *forbød* alle og enhver at læse Bibelen på deres eget sprog. Gregor 9. forbød lægmænd at eje Bibelen og forfulgte oversættere. Valdensernes oversættelser i Italien og albigenesernes i Frankrig blev brændt og deres *ejere* brændt med dem. Paul 4. forbød besiddelse af oversættelser uden tilladelse fra inkquisitionen. *Jesuitterne* foranledigede Clemens 11. til at forbyde *læsning* af Bibelen af lægfolk. Leo 12., Pius 13., Gregor 16. og Pius 9. *fordømte* bibelselskaberne. I katolske lande er Bibelen, i fuld (uforkortet) udgave, almindeligvis en ukendt bog.

Pavedømmet og staten. Gregor 7. kaldte sig selv "overhoved over konger og fyrster". Innocens 3. kaldte sig "verdens overhoved". (Jesus sagde: "Denne Verdens Fyrste kommer, og i *Mig* er der *intet*, som hører ham til." (Joh. 14, 30)). Pius 9. Fordømte adskillelse af kirke og stat og beordrede alle sande katolikker til at adlyde Kirkens Overhoved, snarere end civile regenter. Leo 13. erklærede at være "alle regenters overhoved". Ved pavernes kroning placeres den pavelige krone på deres hoved med ordene: "Du er Kongernes og Fyrsternes Fader, Verdens Hersker og Kristi Stedfortræder på Jorden."

Pavedømmet og tolerance. Pave Clemens 8. Erklærede, at Nantesediktet, hvori "tanke-, tros- og ytringsfrihed er garanteret enhver, er det mest forbandede af alle ting i verden". Innocens 10. og hans efterfølgere har fordømt, afvist, annulleret og protesteret mod artiklerne i Den Westfalske Fred 1648. Leo 12. fordømte religiøs frihed. Pius 8. forkastede samvittigheds frihed. Pius 9. fordømte udtrykkeligt religiøs tolerance og frihed. Leo 13. stadfæstede Pius 9.'s dekret. Hvor meget romersk-katolske præster end påråber sig "tolerance", så er den officielle "ufejlbarhedslov", som de tilhører, *imod* den. Romerkirken favoriserer kun tolerance i lande, hvor de selv er i mindretal. Pavedømmet har bekæmpet religiøs frihed skridt for skridt.

Pavedømmets historie er skrevet på baggrund af Reformationen i tro på, at det er nødvendigt for os at være orienterede om, *hvorfor* den protestantiske bevægelse opstod og de historiske fakta, der var grunden til den protestantiske tro. Noget at det, der omtales, synes uhyrligt. Det er ikke til at fatte, at en religion, der påkalder KRISTI NAVN, har udviklet sig til en skrupelløs, politisk maskine, der styrer mod verdensmagt. Ikke desto mindre kan enhver vidneforklaring, der er omtalt her, bekræftes i ethvert større kirkehistorisk værk.

OBS! Dette var sandt på forfatteren Dr. Henry H. Halleys tid i England i slutningen af det 19. århundrede. *Men* allerede år 1930 udgav en anden protestantisk forfatter, Albert Close, bogen JESUIT PLOTS, From Elizabethan To Modern Times. I den *advarer* han læserne om, at "kirken i Rom og det anglo-romanistiske parti i England oversvømmer bogmærket med *omskrivning* af historien fra Henrik 8., Mary, Elisabeth, James 1., Karl 1. og 2. til James 2. og William Orange. Disse *falske* historier bliver rost og rekommanderet af boganmelderne, og han afslutter med at sige: "Det er et faktum, at disse *ikke* er til at stole på, som de var i det forrige århundrede."

Forløberne til Reformationen

Albigenserne, eller katharerne, anerkendte ikke pavens primat og de katolske biskoppers og præsters myndighed. De afviste sakramenterne som selvvirkende handlinger, dvs. nådens kanaler uafhængige af den åndelige tilstand hos de præster, der formidlede dem. Og de hævdede, at messeofferet var en senere opfindelse, der ikke var kendt af de første kristne. De har sikkert gjort et stærkt indtryk på middelalderens kristne, der så et stadig større svælg mellem Evangelierne og de katolske gejstliges rigdom, livsførelse og politiske magt. Der var allerede mange fyrster i Sydfrankrig, der var overbeviste katharer, og den katolske kirke indså hurtigt, at hvis katharkirken fik lov til at brede sig, ville den ikke længere selv være enerådende. *Derfor* satte paven alt ind på at knuse den, mens han endnu havde magten i de franske riger. Sådan begyndte det store *korstog* mod katharerne, der resulterede i massakrer, der var ualmindelig grusomme, selv målt med historiens målestok. *Déodat Roché* KATHARERNE og deres udslettelse under *albigenserkorstogene*, 1986.

I 1208 berordrede Innocens 3. et korstog mod dem, en blodig udryddelseskrig. By efter by blev hjemsogt, indbyggerne myrdede uden hensyn til alder eller køn; da inkquisitionen blev oprettet i 1229, og omkring hundred år senere, var albigenserne totalt udryddede.

Valdenserne i Sydfrankrig og Norditalien, sidestillet, men ikke identiske med albigenkerne. Bogen *You Are My Witnesses Valdensernes 800 års Historie (1170-1980)* af *Giorgio Tourn & Associates*, Claudiana. I indledningen citeres en "politirapport" af en af inkvisitionens funktionærer: Det er taget fra kirkens arkiver i Carcassonne, Frankrig:

"De *fattige i Lyon* dukkede op omkring 1170, grundlagt af en hvis borger i Lyon ved navn *Valdesius*, efter hvem hans efterfølgere tog deres navn. Denne var en rig mand, der opgav al sin velstand og besluttede at leve et liv i fattigdom og evangelisk fuldkommenhed, ligesom apostlene. Han sørgede for, at evangelierne og nogle andre bøger blev oversat til modersmålet, såvel som tekster af Augustin, Jerome, Ambrosius og Gregor, arrangerede under titler som han kaldte "sentenser", og som han læste op med stor iver, imidlertid uden at forstå ret meget af det. Opfyldt af sin egen betydning, og med en kun ringe uddannelse, endte han med at usurperer apostlenes prærogativ. Han vovede at prædike evangeliet i gaderne, hvor han havde mange disciple, både mænd og kvinder, og forhøjede, på sin måde, sin arrogance ved at sende dem ud for at prædike.

De blev indkaldt af ærkebiskoppen i Lyon, der advarede dem mod en sådan opsætsighed, men de nægtede at føje sig og dækkede deres vanvid ved at sige, at "man må adlyde Gud mere end mennesker", eftersom Gud har befaleet apostlene at forkynde evangeliet for ethvert levende menneske.

Og således endte de med at foragte de gejstlige og anklage dem for at være rige og at leve i vellevned, alt imens de dristigt erklærede sig selv for efterfølgere af apostlene!

På grund af denne ulydighed og deres arrogante tilegnelse af et kald, der overhovedet ikke tilkom dem, blev de ekskommunikerede og udvist af deres land."

En historiker skrev: "Valdesius var en middelalderlig mand, som i sin egen by mødte evangeliernes Kristus." I 1190 fordømte biskoppen af Narbonne dem for *kætteri*. Valdenserne blev indkaldt til et koncilium af pave Alexander 3., hvor følgende blev konstateret: "De er enkle, ulærte mennesker, som har taget navn fra deres leder Valdés, en borger i Lyon ved Rhinen. De præsenterede paven for en bog, skrevet på gallisk, der indeholdt tekster og kommentarer over Salmer og andre bøger fra Skrifterne. To af valdenserne blev ført frem. De var kommet for at disputere over trosartiklerne, ikke for at søge sandheden i kærlighed, en for, om muligt, at lukke munden på mig (kommentatoren)." De blev forhørt i retssalen:

"Tror I på Gud, Faderen?" De svarede: "Vi gør." "Og på Sønnen?" De svarede: "Vi gør." "Og på Helligånden?" De svarede: "Vi gør." Så tilføjede jeg: "Og på KRISTI MODER?" Med det samme svarede de: "Vi gør."

"Ved det sidste svar lød et latterbrøl fra de forsamlede, og de, der var i forhør, trak sig tilbage." Valdenserne kom her til kort på to punkter. De burde have vidst, at Marias eksakte titel, godkendt af Efesoskoncilet 431, var GUDS MODER (*Theotókos*). Hvad der reelt skete var, at man overførte den hedenske gudinde Artemis' guddommelige egenskaber og

titler på Maria af Nazaret, Jesus kødelige moder, og gav hende gudindestatus. På den anden side var titelen *Kristi Moder* blevet fordømt af biskop Nestorian. Den anden fejltagelse var at udvide formelen ”tro på” Maria, hvor den officielle lære, der hørte til formelen, kun gjaldt de tre personer i Treenigheden.

Valdenserne afviste messer, bønner for de døde og skærsilden og lærte, at Bibelen er den eneste vejleder i spørgsmål om tro. Deres forkyndelse vakte stor længsel hos de ulærde efter at læse Bibelen på deres eget sprog.

De blev gradvis fortrængt og forfulgt af inkquisitionen og skjulte sig i de italienske alper i Norditalien sydvest for Turin. De er det eneste middelaldersamfund, der har overlevet og udholdt forfølgelser, uden, som albigeneserne, at blive totalt udryddet. De eksisterer stadig som en protestantisk kirke i Italien, men er efterhånden under økumenisk indflydelse helt integreret og nu associeret med bl.a. methodister og baptister i globalt samarbejde.

John Wycliffe (1324-1384). Lærer ved Oxford, England. Prædikede mod præsteskabets åndelige dominans, pavens autoritet samt hele det katolske hierarki og munkevæsenet. Angreb transsubstantiationen og skriftemålet. Gik ind for folkets ret til at læse Bibelen. Oversatte den til det engelske sprog. Hans efterfølgere blev kaldt lollardere.

Jan Hus (1369-1415). Dekan ved Prags Universitet. Han var en student af Wycliffe, hvis bøger var nået frem til Bøhmen. Han blev en frygtløs forkynder; angreb de gejstliges laster og kirkens korrupsion; fordømte salg af aflad; forkastede læren om skærsilden, helgenkult og gudstjeneste på latin i stedet for på modersmålet; satte Bibelen over dogmer og kirkens forordninger. Han blev brændt levende, og hans efterfølgere, en stor del af befolkningen i Bøhmen, blev næsten udryddede af et korstog imod dem, som paven beordrede.

Savonarola (1452-1498). Firenze, Italien. Som en gammeltestamentelig profet forkyndte han for utallige skarer, der trængtes i hans katedral, mod pavens laster og udsvævelserne i hans egen by. Dens beboere angrede, og byen blev reformeret. Men pave Alexander 6. søgte på alle måder at lukke munden på den nidkære forkynder; prøvede til og med at bestikke ham med en kardinaltitel, men forgæves. Han blev fængslet, hængt og brændt som kætter på det store torv i Firenze, 19 år før Luther sømmede sine 95 teser op i Wittenberg.

Anabaptister, (gendøbere som Luther kaldte dem), forekom gennem hele middelalderen i forskellige lande og under andre navne, i uafhængige samfund med varierende troslærer, men for det meste stærkt antiklerikale; forkastede barnedåben og andre katolske dogmer, læste Bibelen; var talrige i Tyskland, Holland og Schweiz ved Reformationens begyndelse. Som regel stilfærdige, fromme kristne, men blev bittert forfulgt, særligt i Holland.

Reformationen

Det ydre brud med Rom (1517-1521)

Pave Julius 2. havde 1506 udstedt en jubilæumsaflad for at få penge ind til Peterskirkenes nybygning. Leo 10. (1513-1521) genoptog gesjæften. Han forhandlede med ærkebiskop Albrekt (1490-1543), der forpligtede sig til at betale 24.000 dukater (mere end en kvart mil-

lion kroner) og i løbet af otte år at åbne alle fyrstedømmerne, dvs. over halvdelen af Tyskland, for jubelafladshandelen. Ud af de indsamlede midler ville kejseren få 1.000 gylden årligt og paven halvdelen af beholdningen i stedet for den sædvanlige tredjedel. Men det var indlysende, at selv i bedste fald ville det tage flere år at skaffe dem til veje. Som det var almindeligt ved kirkelige handeler, vendte man sig til bankierhuset Fugger, der forudbetalte hele det dispenserede beløb til paven, mod at Fugger, som sikkerhed, fik kontrol med afladshandelen. Denne aftale blev først klar i 1517.

I Wittenberg havde man, med sine gode forbindelser til kurien, haft godt kendskab til gesjæften. Under ærkebiskop Albrekt fungerede dominikanermunken *Johann Tetzel* fra Lepzig som generalkommissær. Nu blev afladen, som bodsmiddel, udvidet til også at gælde sjælene i skærsilden, og sjælemesserne blev, gennem betaling til præsten, et middel til at gøre en ende på eller mindske kvalerne i skærsilden. Dette indbragte enorme summer til jubelafladen, og sjælesorgsvirksomheden mærkede snart, at selve bodshandlingen blev fortrængt mod betaling af jubelafladen.

Luthers frelsekundskab stod i skrigende kontrast til denne form for religion, og han sømmede den 31. oktober 1517 de 95 teser om afladen op på dørene til Wittenbergs slotskirke, dagen før allehelgendagens store valfarts- og indsamlingsfest. Selvom de var affattet på latin i akademisk form, blev de af studenterne oversat til tysk og fik en enorm spredning. De katolske myndigheder bidrog også selv til tesernes spredning gennem deres forberedende retshandlinger mod Luther.

Luthers teser regnes med rette som udgangspunkt for Reformationen. Tesernes grundtanke var i virkeligheden den troendes befrielse fra de kirkelige institutioners formynderiske opførsel og menneskets direkte vej til Gud. Pave Leo 10. åbnede en inkvisitionsproces mod Luther, der blev påbegyndt i juni 1518, en tre-årig proces, hvor paven selv var dommer. Luther fik besked på indenfor 60 dage at møde op i Rom til forhør. En rejse til Rom har for Luther været det samme som bålet. Universitetet i Wittenberg begyndte nu at deltage på hans side og rådførte sig med kurfyrsten om, hvordan man skulle forholde sig. Dermed blev Luthers sag inddraget i den store rigspolitik og begyndte at få verdenshistorisk betydning.

Han begyndte også at tvivle på det pavelige primatkravs berettigelse, indledte en ivrig, kirkehistorisk forskning og kom til det, for hans katolske kirkeopfattelse, knusende resultat, *at den græske kirke aldrig havde kendt til noget pavedømme*, og at dette var en langt senere fremvokset institution i Vesten, der helt *manglede* guddommelig indstiftelse.

Han blev udfordret af Tysklands førende, katolske teolog på 1500-tallet, Johann Eck, og den 4. juli 1518 besteg Luther katederet i akademisk stridshumør og med en blomsterbuket i hånden. Hans overlegne kendskab til Bibelen og kirkehistorie gav ham den stærkeste position under disputatsen, som Eck koncentrerede omkring *tesen om pavens primat* og kirkemødets højeste, religiøse instans. Luther, som først forsøgte at give efter, svigtede dog ej heller nu sit samvittighedsbud, men tog, omend under indre angst, det farlige skridt fuldt ud og benægtede *også* kirkemødernes højeste autoritet om frelsespørgsmål, hvor de *ikke* havde *Bibelen på deres side*.

Disputatsens resultat blev verdenshistorisk. 1) Der brød Luther med *både* papalisme og episkopalisme, med hele det hierarkiske kirkesystem, og i stedet satte han kun Bibelens evangelium. Dermed blev han virkelig *kætter* og bevidst *reformatsor*. Principielt begyndte den vesterlandske kirkes splittelse i 1519. 2) Efter disputatsen i Leipzig trådte *humanismen* åbent frem på Luthers side. Man fandt, at den magre wittenbergmunk kæmpede for noget, som humanismen stræbte efter, men ej havde vundet: Personlighedens religiøse frigørelse.

Ridderhumanisterne, med ærkebiskoppen af Mainz' sekretær *Ulrik von Hutten* i spidsen, sluttede sig også til. Hutten blev grebet af munkens frihedsmod og inspireret til at starte en systematisk kamp for at *befri* Tyskland fra den *romerske kuries tyranni*. Af væsentlig betydning var det også, at *folkelitteraturen*, efter disputatsen i Leipzig, tog Luthers *parti*. Den agitatoriske flyvebladslitteratur blev nu en central faktor i kampen. Luthers værk var befriende, idet det *tyske* sprog kom til sin fulde ret og dermed brød med humanismens lærde aristokrati og gav den jævne befolkning en uforudset mulighed for at deltage i det åndelige brud.

Ved siden af teologernes skrifter, med deres personlige autoritet og religiøse patos, trådte de anonyme *satirer* nu endnu kraftigere frem, hvor de brede lags syn på tingene blev udtrykt i kortfattede vendinger. Her blev Luthers stilling som folkeleder forberedt. Virkningen af disputatsen strakte sig udover Tysklands grænser. Luthers modige forklaring, på at Hus havde udformet kristne trosartikler, fik de bøhmiske utrakvister til at sende Hus' skrift *De ecclesia*, som formidlede Wycliffes tanker, til Wittenberg. Det bøhmiske problem, som den katolske kirke havde arbejdet på i hundred år, fortsatte nu ind i det lutherske problem.

Den 15. juni 1520 undertegner Leo 10. på et jagtslot bullen *Exurge Domine*. 1) Her fordømmes 41 sætser i Luthers lære som *kætteriske*. 2) Forbud mod Luthers skrifter, som skal brændes. 3) Forbyder udlevering af al anden litteratur udgivet af ham eller hans forsvar og forbyder tryk eller salg af lignende litteratur. Medens bullen blev forfattet og legaterne udsendt, sørgede Luther for, at muligheden for en mildere behandling af ham personligt blev afskåret. Han udsendte i løbet af året 1520 en række skrifter, hvori han gav de positive retningslinjer for en *evangelisk reformation*. Luthers program var en *fri*, tysk kirke i det nationale kejserrige, *uafhængigt* af *pavens* eller andre udlændinges magtindflydelse.

Efter at bandbullens frist var udløbet, og Luther havde brændt den, måtte Leo 10. udstede den virkelige bandbulle ved rigsdagen i Worms. Denne, *Decret Romanum Pontificem*, blev udstedt den 2. januar 1521 og nåede hurtigt til Worms. Dermed var *kirkeskismaet* i vesterlandets kristenhed faktisk begyndt. Ophidselsen i Tyskland var voldsom. Men et stod klart; denne mand var ikke bange, og han troede på sin sag. Så fik Luther den folkelige autoritet, der gjorde sejren mulig i den forestående opgørelse.

Luthers kaldelse indfor kejseren og rigsdagen i Worms var en *verdenshistorisk* begivenhed. For ham betød dagene i Worms, at hans udvikling til evangelisk reformsor var fuldbyrdet, og at reformationsbevægelsen var løftet op på det verdenshistoriske plan. Det rettede *hug* mod den *katolske* kirkes *livsnerve*, SAKRAMENTEMAGIEN, spolerede hele det katolske kirke- og fromhedsvæsen og tog principielt skridtet helt ud af middelalderen, også vedrørende det allerhelligste. Den lærde *Erasmus*, som havde støttet Luther, tog *anstød*, og i historien om protestanternes *tilbagevenden* til Rom har han spillet en væsentlig rolle.

Den nyligt udnævnte, pavelige nuntius og inkvisitor, *Aleander*, fik snart rettighed til at oprette *autodaféer* over Luthers bøger. Men folkestemningen var vendt imod ham. Han og paven havde tabt det høje spil om reformatorens person. Men det er Aleanders "fortjeneste" at have påbegyndt den planmæssige, katolske *forfalskning* af REFORMATIONSHISTORIEN.

Wormsediktet, der blev proklameret i rigsdagen under Aleanders indflydelse, indeholdt *to åbenlyse løgne*. 1) Beslutningen var *ikke* enstemmig. 2) Aleanders *tilføjelse* "lex impressoria" var mere end en forfalskning. Sådant var beskaffenheden af det edikt, der på den ene side i sin helhed officielt *forhindrede* Tyskland i at glide over til *protestantismen*, og som stillede Luther *udenfor* hele det datidige borgelige, såvel som kirkelige, samfund.

Læsning af pavens angreb på evangeliet, og underrettelsen om bogbålene, bekræftede Luthers mistanke, der længe havde naget ham, og som det af Hutten formidlede kendskab til Donatio Constantinii-forfalskningen yderligere skærpede; middelalderens *apokalyptiske* antikrister, eller den dunkle forestilling om Antikrist som en korpus mysticum, måtte vige, og i stedet træder *paveinstitutionen* frem som den *virkelige ANTIKRIST*, fordi den forvrænger og forhindrer evangelium. Denne indsigt følger senere de engelske reformatorer.

Reformationen var allerede i færd med at vinde et *nyt* centrum, der *afveg* væsentligt fra Luthers banebrydende omvæltninger. (Uddrag af Hjalmar Holmquists bog *Den Lutherska Reformationens Historia*, Stockholm 1915).

Pavernes krig mod de tyske protestanter

Tyskland bestod af mange små fyrstedømmer. Mange af disse fyrster var blevet vundet for Luthers sag. I 1540 var hele Nordtyskland blevet lutheransk. Pave Paul 3. lagde pres på kejser Karl 5. for at han skulle skride ind overfor dem, og han tilbød ham en hær. Paven indledte et *korstog* og udlovede *aflad* til alle, som deltog. ("... ja, den Tid skal komme, ...") (Joh. 16, 2). Krigen varede fra 1546 til 1555 og endte med freden i Augsburg, hvor *lutheranerne* vandt lovformelig anerkendelse af deres tro.

Navnet "*protestant*". Rigsdagen fastslog i 1529, hvor katolikkerne var i majoritet, at disse kunne udøve og undervise i deres religion i de lutheranske fyrstedømmer, *men* forbød lutheranerne at lære og undervise i de katolske regioner i Tyskland. Dette protesterede de lutheranske fyrster formelt imod, og de fik fra da af navnet "protestanter". Navnet blev oprindeligt rettet mod lutheranerne, men efterhånden blev det et fælles begreb for *alle*, der protesterede mod papal usurpation, indbefattet alle evangeliske samfund.

I *Schweiz*, landet med historisk frihed, startede reformerne med *Zwingli* og blev videreført af *Calvin*; unionen fik navnet "reformkirken". Deres reformer var mere medrivende end Luthers.

Zwingli (1484-1531) blev omkring 1516 i Zurich overbevist om, at Bibelen var midlet til at lutre kirken. 1525 accepterede Zürich officielt hans lære, og kirkerne *forkastede gradvis aflad, messe, cølibat og billeddyrkelse, udelukkende med Bibelens autoritet*.

Jean Calvin (1509-1564), fransk af fødsel, accepterede 1533 Reformationens lære. Blev drevet ud af Frankrig 1534. Begav sig til Genève 1536. Der blev hans akademi et centralt samlingspunkt for protestantismen, der tiltrak lærde fra mange lande.

I *Holland* blev Reformationen tidligt modtaget; lutheranismen, calvinismen og anabaptisternes tilhængere var allerede talrige. Mellem 1513 og 1531 blev der udstedt 25 forskellige oversættelser af Bibelen på tysk, flamsk og fransk. Holland var en del af Karl 5.'s domæne. I 1522 etablerede han inkquisitionen og beordrede, at Luthers skrifter skulle brændes. I 1525 forbød man religiøse møder, hvor Bibelen blev læst. 1546 forbød man trykning og besiddelse af Bibelen, hverken Vulgata eller i oversættelse. I 1535 blev der udstedt et dekret om "død på bålet" for anabaptister. Filip 2. (1556-1598), Karl 5. efterfølger, genindførte faderens edikt, og ved *jesuitternes* hjælp fortsatte han, med endnu større raseri, forfølgelsen af dem. Ved en af inkquisitionens domme blev en hel befolkningsgruppe dømt til døden, og under Karl 5. og Filip 2. blev mere end 100.000 dræbt ved en ubeskrivelig brutal massakre. Nogle var lænket til en stolpe tæt ved bålet og blev langsom ristet til døde; nogle blev smidt i fangekælder, pisket og lagt på strækbænk, før de blev brændt. Kvinder blev brændt levende, presset ned i for små kister eller trådt til døde af deres bødler. Hollands protestanter vandt i 1609, efter utrolige lidelser, deres uafhængighed; den nordlige del af Holland blev protestantisk; den sydlige del af Belgien romersk-katolsk og er den dag i dag en katolsk højborg. Holland var det første land, der oprettede folkeskoler, finansieret ved beskatning, og principielt legaliserede religiøs tolerance- og pressefrihed.

Luthers store sejrstog på 1530- og 1540-tallet

Danmark

Danmarks reformationshistorie er ofte, omend ikke i lige så høj grad som Sveriges, blevet forsømt under den almindelige kirkehistoriske fremstilling. Da den viser et særpræget forløb, og er af historisk *betydning*, bliver den her, som en undtagelse fra værkets egentlige plan om ikke at medtage Nordens historie, alligevel taget op til behandling.

I Danmark blev *brydningen* med Rom forberedt på grund af lignende religiøse og kirkelige misforhold, som på resten af kontinentet. Særligt upopulære var tiggermunkene. Klosterenes eksistens var allerede, på den katolske tid, truet og inddragning var påbegyndt, da Kristian 2. udlånte dem til adelsmændene eller satte dem i pant for optagne lån. Dette sikrede tiggerklostrenes eksistens ved, at de danske gråbrødre sluttede sig til den reformerte observantgren. Men dette kunne ikke hindre, at også tiggermunkene i Danmark, ved den nye tids begyndelse, var de mest upopulære. Nonneklostrene var allerede i stor udstrækning blevet pensionsanstalter for adelens døtre. Politiske, ikke religiøse interesser, førte adelen og hierarkiet *bort fra* Rom. Den katolske kirke brugte man kun som en forsørgelsesanstalt for adelens børn.

Humanismen havde fået fodfæste i Danmark på en helt anden måde end i Sverige. Den danske humanismens fader var *Kristian Pedersen*. I 1505 finder vi ham som kannik i Lund; i 1510-1515 studerede han i Paris og blev draget ind i den Lefèvreske *bibelhumanisme*, der nu fik en grobund i Helsingørs karmeliterkloster. Ligesom Erasmus var han det stille studiekammers mand, der helst ville undgå "tumult"; dette lykkedes lige så dårligt for ham

som for Erasmus. Af en helt anden støbning var hans elev *Poul Helgesen*, som Erasmus priste som Nordens ægte humanist. Helgesen var en skarp kritiker af kirkens misbrug og *afladskræmmeri*, allerede før Luther slog sine teser op. Helgesen blev forstander for Wal-kendorffkollegiet og tillige teologiprofessor ved Københavns Universitet. Det var nogenlunde samme ydre stillinger, som Luther havde i Wittenberg. Selvom han delte adskillige af Luthers hovedsætser, fulgte han ikke dennes brydning med den katolske kirke; i stedet blev han drevet til at samle sin interesse om at bekæmpe lutherdommen, som han fandt ”var det allerværste kætteri, der havde smittet mange, særlig de alvorligste og frommeste”.

Helgesen, der fra sin strenge moralisme måtte misbillige Kristian 2.’s vandel, lod nu kritikken hagle ned; 1522 talte han ved en slotsprædiken om Herodes og Herodias på en sådan måde, at han måtte flygte ud af landet. Kristians fald førte ham dog snart tilbage. Den *første* evangeliske by i Danmark blev dog *Malmø*, der også blev *hovedsæde* for den danske reformation. Dagligt blev der prædikeret i Petri kirke, Gråbrødre- og Helligåndskirken. ”Luther-Frans” disputerede med munkene og forsøgte med lærdom at overbevise dem, medens folkemængden tog til mere håndgribelige midler, som stenkastning. Til sidst måtte munkene i 1530 vælge mellem at blive lutheranere eller forlade byen. De fleste udvandrede til Lund, der stadig var katolicismens højborg.

I det velskrevne værk *Malmøbogen*, som måske er tidens mærkeligste, danske kildeskrift, forsvarede *Peder Laurensen* den nye lære og ordningen i Malmø. Et af hovedspørgsmålene i bogens 43 artikler var *præsteægteskabet*, thi det greb ikke blot dybt ind i det sociale liv, men på dette punkt var også den gængse fordom vanskelig at overvinde. Menigmand var nu gennem århundreder blevet vant til at betragte det såkaldte ”rene levned” eller den ugifte stand som en ufravigelig fordring til gejstligheden. Og bruddet med denne kirkelige vedtægt vakte stor forargelse, medens man var vant til at se igennem fingre med, at både præster og klostremænd, *udenfor* ægteskab, levede i et *løsagtigt* forhold til kvinder.

Mod dette forfald vendte Peder Laurensen sig med stor harme og patos: ”Iblandt disse er nogle løgnagtige og ubeskjæmmede Munke (Pavens Hofmænd og *Antikrists Drabanter*). De lever i Horeri og Skjørlevned, hvilket de ere så almindeligt besmittede med, Gud til stor Fortørnelse og alle Mennesker til Blusel og Vederstyggelighed: end den *sodomistiske Helighed*, som der bruges i de gudelige Klostre, fra hvilken Guds Vrede vil dem overgå med Tiden og daglig går dem over? Hvo giver dette Lov? Monne ikke Djævelen det gjøre og Pavens og alle de, som Præsters, Munkes og Nonners *Uægteløshed* ville så strængelig og tyranlig holde ved Magt? Men Guds Lov til Ægteskab; er det ikke bedre, end at Pavens *forbyder* imod Gud alle sine Præster og Klerkeri helligt og ærligt Ægteskab, og dermed giver Årsag til Ukyskhed og Urenhed, *som vi se?*” Også Aflad og ”Lønligt Skriftemål” samt Messe for de døde, Billeddyrkelse, Transsubstantiationslæren, alle 39 artikler behandles i denne Malmøbog, udgivet 1529.

I Malmø fandtes der således i 1530 både salmebog, messe og testamente på modersmålet og en række opbyggelige skrifter, der blev udgivet og spredt i Danmark og Sverige. Alle rigets biskopper samt rigsrådet, borgere og bønder blev i 1536 kaldt til Rigsdagen i København. Kongens plan var, på lovlig vis, her at gennemføre Reformationen. Monumentet overfor Københavns Domkirke beskriver dette forløb i fire, store kobberstik. Mogens Gøye, de evangeliskes trofaste ven, var ledende ved Rigsdagen, den største Danmark havde set med omkring 1.200 medlemmer. Der blev hurtigt udarbejdet en *ny* Rigsgrundlov, som blev

vedtaget 30. oktober 1536. Recessen blev oplæst på Gammeltorv under højtidelige former. Recessen var det danske folks bekræftelse på, at den danske *nationalkirke var ophørt* med at være *katolsk-hierarkisk*, og at den i stedet for skulle være en *evangelisk folkekirke*. Reformationen havde officielt *sejret* i Danmark gennem Rigsdagen i København 1536. (Hjalmar Holmquist, Den Lutherske Reformationens Historia, 1915).

Den danske Kirkeordinans af 1539 ”og andre aktstykker vedrørende den Lutherske Kirke-reformations Indførelse i Danmark” blev genoptrykt ved 400-års jubilæet i 1936. I sammenfatningen af de 43 artiklers afslutning står der:

”Disse foran optegnede Artikler og alle andre, som vi hidindtil har prædiket og lært offentligt, er vi rede til at stå ved og kristeligt at forsvare, først for Gud og så for hele Verden og for vor kæreste, nådigste Herre, Kongelig Majestæt, Hans Nådes Rigens Raad, Biskopper og Prælater og Menigmand, lærd og ulærd; og vi vil bevise os (med Jesu Kristi Hjælp) i Ord og i Gerninger at være kristne Mænd og *ikke* Kættere, som *de sande Kættere*, Guds Ords og Sandheds *Modstandere*, kalder os uden al Rimelighed og ret Bevis.

Vi vil ikke vige fra Guds Ords Sandhed for nogen Verdens Højhed, Mægtighed, Visdom eller Hellighed, hvad det end skal koste. Men af den, som kristeligt kan os bedre undervise med Guds Ord og rene Skrift, vil vi gerne lade os sige og rette os efter Guds Ord og Hans Undervisning. Men kan han ikke gøre det, (hvilket i Sandhed ingen kan), da vil vi blive fast i foran skrevne Tro og Lære, hvad Gud end vil, der skal komme efter.”

Disse ovenfor anførte Artikler prædikedes offentligt i *København* og bevistes af den hellige Skrift for de menige Cleresi, Rigets Raad, Riddere, Svende og Menigmand, som søgte til Kirker og Klostre. Der var i Anledning af Herredagen mange Mennesker i København; de strømmede til, da Prædikanterne i Kirkerne prædikede over Artiklerne.

Protestantismen i resten af Norden (Halley forts.)

Den protestantiske tro blev statsreligion i Danmark (1536), Sverige (1539) og Norge (1540). Hundred år senere ydede den svenske kong Gustav 2. Adolf (1611-1632) en indsats ved at nedkæmpe Roms udryddelseskrig mod protestanterne i Tyskland (1630-1632).

Frankrig. I 1520 havde Luthers lære penetreret Frankrig. I 1559 var der omkring 400.000 protestanter. De blev kaldt ”*huguenotter*”. Deres ærlige fromhed og rene livsførelse var en slående kontrast til den romerske præstestands skandaløse liv. I 1557 beordrede pave Pius deres udryddelse. Kongen udstedte et dekret om en massakre og beordrede, at alle loyale undersåtter tog del i jagten på dem.

Bartholomæusmasakren natten til 24 august 1572 (Bartholomæusdag). Katarina Medici, kongemoderen, en glødende papist og hans villige redskab, gav ordren, og den nat blev 70.000 huguenotter med deres ledere myrdet. Jubelen var stor i Rom. Paven og kardinal-

kollegiet drog i samlet procession til San Marcokirken, og Te Deum blev sunget som taksgelse. Paven fik præget en medalje til ihukommelse af massakren og sendte en kardinal til Paris for at overbringe kongen og kongemoderen lykønskninger fra pave og kardinaler.

Huguenotkrigene. Efter Bartholomæusmassakren forenedes huguenotterne i en væbnet Modstand, indtil de i 1598 ved Nantesediktet fik religionsfrihed. Pave Clemens 8. kaldte Toleranceediktet i Nantes en "forbandelse"; og efter år med konspiration og underminering fik jesuitterne ediktet tilbagekaldt (1685); og 500.000 huguenotter flygtede til protestantiske lande.

Den Franske Revolution, hundred år senere (1789), var en af historiens mest skræmmende konvulsioner. De lavere klasser gik amok imod de styrende overklassers tyranni, adelen og de gejstlige, (der ejede en tredjedel af landet, rige, dovne, umoralske og hjerteløse i deres behandling af de fattige), rejste sig og indførte et blodigt terrorregime, afskaffede regeringen, lukkede kirkerne, konfiskerede deres ejendomme, undertrykte kristendommen og afskaffede søndagen. *Menneskerettighedserklæingen* blev konstitueret den 26. august 1789, disse lige rettigheder for alle blev senere til bestemmelser om menneskerettigheder, indføjet i forfatningerne i det 19. og 20. århundrede.

Napoleon genoprettede præsteskrabet, men ikke dets rigdomme og besiddelser; i 1802 indførte han Toleranceediktet og gjorde en ende på pavernes politiske magt i næsten alle lande.

Omkring 1600 var befolkningen 4.000.000 i Bøhmen, hvoraf 80% var protestanter. Da Habsburgerne og jesuitterne havde gjort deres arbejde, var der 800.000 tilbage, *alle* katolikker.

I Østrig og Ungarn var halvdelen af befolkningen protestanter, men under Habsburgerne og jesuitterne blev de alle myrdede.

I slutningen af det 16. århundrede så det i Polen ud, som om papisterne var ved at blive fejret helt væk, men også her forfulgte og udryddede jesuitterne protestanterne.

I Italien, pavenes eget land, fik Reformationen rigtig fremgang; men inkvisitionen fik travlt, og jesuitterne myrdede på mindre end 10 år alle protestanter.

I Spanien fik protestantismen aldrig nogen større fremgang, fordi inkvisitionen allerede var etableret der. Ethvert forsøg på at opnå ytringsfrihed og selvstændighed blev knust med skånselsløs hånd. Torquemada (1420-1498), dominikanermunk og storinkvisitor, brændte i løbet af 18 år 10.200 og dømte 97.000 til livsvarigt fængsel i kolde, fugtige, underjordiske fangehuller. Ofrene blev sædvanligvis brændt levende på offentlige pladser ved religiøse festligheder. Fra 1481-1808 blev mindst 100.000 martyrer brændt og 1.500.000 forvist. "I det 16. og 17. århundrede udryddede inkvisitionen bogstaveligt talt alt litterært liv i Spanien og satte landet udenfor europæisk, kulturel samhørighed." Da Reformationen begyndte i Spanien, var det verdens mest magtfulde land.

Den Spanske Armada (1588). En af jesuitternes strategiske iscenesættelser for at omstyrte de protestantiske lande. Pave Gregor 13. "lod intet ugjort for at tilskynde den spanske kon-

ge og kejser Philip 2. til at starte en krig mod det protestantiske England". Sixtus 5., der blev pave medens planerne modnedes, begyndte et indsamlingskorstog (og tilbød afladsbreve, dvs. købt syndsforladelse til dem, der ville være med til at tage kampen op mod *kætterne*).

På det historiske tidspunkt havde Spanien verdens stærkeste flåde, der nogensinde havde sejlet på de syv have. En stor del af indtægterne kom fra plyndringerne af inkatempler og sølvminer i Sydamerika, der tilførte Spanien uhyre rigdomme. Gullet fra templerne og sølvet blev brugt som handelsbytte med Indiens hidtil ukendte, eksotiske handelsvarer, der blev soldet op ved de spanske kejser- og katolske gejstliges hoffer. Men den stolte armada mødte sit ydmygende nederlag i den Engelske Kanal og rundt om de engelske kyster, hvor de engelske søfolk i små både var mere søstærke. Den Spanske "uovervindelige" Armada gik til dels til grunde 1588 på grund af storm i Kanalen, hvorefter *søherredømmet* gik fra Spanien til Storbritannien. "Englands sejr blev vendepunktet i den store duel mellem protestantismen og katolicismen; den sikrede ikke kun England og Skotland, men også Holland, Nordtyskland, Danmark, Sverige og Norge deres religiøse og politiske frihed i de følgende århundreder frem til vore dage." (Jacobs)

I England var der først oprør og derefter reformer. Fra Vilhelm Erobreren (1066) havde der været gentagne protester mod pavekontrol over England. Henrik 8. (1509-1547) troede, ligesom sine forgængere, at den engelske kirke skulle være uafhængig af paven. Hans skilsmisse var ikke årsagen, *men* anledningen til hans brud med Rom. Henrik var ingen helgen, men det var paven i hans samtid heller ikke. Pave Paul 3. havde mange uægte børn. I 1534 brød the Church of England definitivt med Roms pavelige overherredømme og slog sig til ro med et uafhængigt liv under åndelig vejledning af ærkebiskoppen af Canterbury.

Thomas Cranmer var ærkebiskop af Canterbury, og under ham begyndte Reformationen; klostre blev afskaffet på grund af usædelighed, og den engelske bibel blev delt ud i kirkerne, nogle steder med kæde og hængelås fordi de var håndskrevne og kostbare. En ny bønne- og salmebog på engelsk og gudstjeneste på modersmålet blev indført, og kirkerne blev rensset for manganen en katolsk uskik. Ud af the Church of England voksede puritanismen og methodismen.

I Skotland. Historien om den skotske Reformation er historien om John Knox.

John Knox (1513-1572), en skotsk præst der omkring 1540 begyndte at forkynde Reformationens grundtanker. Ved Bloody Marys tronbestigelse (1553) drog han til Genève, hvor han grundigt absorberede Calvins lære. I 1559 blev han kaldt til Skotland af the Parliament og Scotch Lords for at lede den Nationale Reformbevægelse. Den politiske tilstand gjorde kirkereformen og den Nationale Uafhængighedsbevægelse til *et*. Mary, dronning af Skotland, havde giftet sig med Frans 2., konge af Frankrig, der var søn af Katarina Medici, berøgtet for Bartholomæusnatten (se tidligere omtale). Skotland og Frankrig blev derved allierede og deres kroner forenede ved giftermål. Frankrig hældede mod protestantismens udryddelse. Philip 2., konge af Spanien, og jesuitterne planlagde, ved en sammensværgelse mod dronning Elisabeth, at få Mary af Skotland på den engelske trone. Pave Pius 5. støttede intrigen ved at udstede en *ekskommunikationsbulle* mod Elisabeth og fritage hendes undersåtter fra loyalitet mod dronningen, (hvilket ifølge jesuitternes lære betød attentat og snigmord som en Gud velbehagelig gerning). Således var der ingen mulighed for at refor-

mere den skotske kirke, så længe den var under fransk kontrol. John Knox troede, at protestantismens fremtid var afhængig af en alliance mellem det protestantiske England og Skotland. Han viste sig at være en storartet leder. Den reformerede kirke blev stadfæstet 1560; og ved hjælp af England blev franskmændene i 1567 drevet ud; og papisterne blev fuldstændigt fejtet væk, mere end i noget andet land. John Knox gjorde Skotland til det, det stadig er. Hans bog *Fox's Book of Martyrs* er en grundig skildring af de første, kristne martyrs historie frem til hans samtid, en bestseller der, næst efter Bibelen, har haft indflydelse på den tidlige protestantismes historie. "A History of the Lives, Sufferings And Triumphant Deaths Of The Early Christian And The Protestant Martyrs."

Modreformationen

I 50 år havde Reformationen fejtet hen over Europa med det meste af Tyskland, Schweiz, Holland, Norden, England, Skotland, Bøhmen, Østrig, Ungarn og Polen i sit greb og havde haft god fremgang i Frankrig. Dette var et enormt fremstød mod Romerkirken, der på sin vis planlagde Modreformationen, og ved hjælp af Tridentinerkoncilet, (der stod på i 18 år (1545-1563)), jesuitterne og inkvisitionen blev nogle af pavedømmets moralske voldsforbrydelser afskaffet, og i slutningen af århundredet var Rom reorganiseret. De 39 *protestantiske artikler* var blevet til 90 katolske *modartikler*, hvor man *omskrev* dem med en ordfloed af dobbelttydige begreber til brug ved fremtidige disputer. De er forblevet uforandrede til den dag i dag og er stadig i brug ved de såkaldte dialoger og *fælleserklæringer* mellem den romersk-katolske kirke og (endnu) udenforstående, protestantiske samfund. Man bruger den ældgamle, engelske, formulerede taktik: "*If you can't convince them, confuse them.*"

Under jesuitternes brillante ledelse generobrede Rom en stor del af de mistede territorier med aggressiv nedslagtning af protestanterne i Sydtyskland, Bøhmen, Østrig, Ungarn, Polen og Belgien og knuste Reformationen i Frankrig. I løbet af hundred år, i 1689, havde Modreformationen med al sin kraft fuldført sin plan. De konger, der udkæmpede pavernes krige, var: Karl 5. af Spanien (1519-1556) mod de tyske protestanter; Philip 2. af Spanien (1556-1598) mod Holland og England; Ferdinand 2. af Østrig (1619-37) mod bøhmerne; Katarina Medici, moder til tre franske konger, Frans 2. (1559-1560), Karl 9. (1560-1574), Henrik 3. (1574-1589), i udryddelseskrigene mod de franske huguenotter.

Religionskrigene

Reformationsbevægelsen blev fulgt af hundred års religionskrig: 1) Krigen mod de tyske protestanter (1546-1555); 2) Krigen mod protestanterne i Holland (1566-1609); 3) Huguenotkrigene i Frankrig (1582-1598); 4) Philips angreb på England (1588); 5) Tredivårskrigen (1618-1648). I disse krige var politiske og nationale interesser, såvel som økonomiske, involveret, for den katolske kirke ejede fra en til to tredjedele af landene. Men enhver af disse krige blev startet af katolske konger, drevet af paven og jesuitterne, med det formål at knuse protestantismen. De var angriberne. Protestanterne var forsvarerne. Tyske, hollandske eller franske protestanter var ikke i stand til at danne politiske partier, førend forfølgelserne ophørte.

Trediveårskrigen (1618-1648).

I Bøhmen og Ungarn var protestanterne i 1580 i majoritet, såvel som de landbesiddende adelsmænd. Kejser Ferdinand 2. af huset Habsburg var uddannet af jesuitterne, og ved deres hjælp påtog de sig at undertrykke protestanterne. Men de allierede sig i selvforsvar. Den første del af krigen (1618-1629) blev en katolsk sejr; det lykkedes dem at fordrive protestanterne fra de katolske lande. Derefter rekatolicerede de Tysklands protestantiske fyrstedømmer. Gustav 2. Adolf af Sverige indså, at det protestantiske Tysklands nederlag ville betyde, at Sverige også tabte krigen og måske hele den protestantiske sag. Han gik ind i krigen, og hans hær vandt fremgangsrig seje. Dette blev redningen for protestantismen. Resten af krigen (1632-1648) var en kamp mellem Frankrig og huset Habsburg, der endte med, at Frankrig blev den ledende magt i Europa. Krigen ophørte med Freden i Westfalen (1648), der fastsatte grænserne mellem de katolske og protestantiske lande.

Papale forfølgelser

Martyrenes antal under de papale forfølgelser oversteg langt de første, kristne martyrer under det hedenske Rom: Hundred tusind blandt albigenserne, valdenserne og protestanterne i Tyskland, Holland, Bøhmen og i andre lande. Det er en almindelig undskyldning i pavernes favør, at "det var tidens ånd". Hvis tidsalder var det? Og hvem skabte den? Paverne, det var deres verden. I 1.000 år havde de trænet verden til at underlægge sig dem. Hvis paverne ikke havde taget Bibelen fra folket, ville folket have vidst bedre, og det ville *ikke* have været "tidens ånd". Det var *ikke* Jesu Kristi Ånd og "Kristi Stedfortrædere" burde have vidst bedre. Forfølgelse er i DJÆVELENS ånd, selv når den udføres i Kristi Navn.

Protestantiske forfølgelser

Calvin gav sit samtykke til Servets død. I Holland henrettede calvinisterne en arminianer. I Tyskland lod lutheranere nogle få anabaptister henrette. I England lod den protestantiske Edward 6. *to* katolikker på seks år henrette. Den katolske Mary lod de følgende fem år 282 protestanter brænde på bål. Dronning Elisabeth henrettede i løbet af 45 år 187 papister, de fleste af dem for *højforræderi*, *IKKE* kætteri. I Massachusetts blev tre kvækere i 1659 hængt af puritanere, og i 1692 blev 20 henrettede for troldom. Alt i alt nogle *få* hundrede martyrer som protestanterne kan anklages for, som bedst måske tusind; men Rom kan regne sine ofre til utallige millioner. Selvom Reformationen var en brutal kamp for religiøs frihed, var reformatorerne *træge* til at vedkende andre den frihed, de selv søgte. I protestantiske lande ophørte forfølgelser omkring 1700.

Protestantisme

DENS OPDELING. Det var en kraftanstrengelse for den protestantiske bevægelse, som en del af den vestlige, evangeliske kirke, at frigøre sig fra Roms overherredømme for at opnå ethvert menneskes ret til at tjene Gud, som samvittigheden kræver det. Dette medførte en

uundgåelig opdeling af forskellige strømninger, hvor man individuelt lagde vægt på nogle af Roms mange vranglærer.

Men bevægelsen har nu i over 450 år gjort enorme fremskridt og er i stadig tilvækst. Den økumeniske bevægelse, der startede i begyndelsen af det 20. Århundrede som et forsøg på at sammenføre de mange, forskellige, evangeliske samfund, har medført en *skæbnesvan-gerstræben* efter at glemme, hvad der fik dem til at protestere mod Romerkirken under Reformationens tragiske forfølgelser. Rom har ikke forandret sig, de såkaldte forandringer er kun *redefinering* af de selv samme vranglærer i ny forklædning. Det er helt forudsigeligt, at nogle af de doktriner, som protestanter har haft for vane at afvise som *ubibelske*, vil dukke op i morgen på en sådan "bibelsk" måde, at de ved første øjekast er *uigenkendelige*, kun udtrykt på en anden måde.

NATIONALE KIRKER. Hvor som helst protestantismen triumferede, dukkede nationale kirker op. Lutheranere i Tyskland; episkopale i England; presbyterianere i Skotland, etc. Gudstjenester blev i katolske kirker holdt på landets eget sprog i stedet for latin. Men det var uundgåeligt, at de forskellige lande, når de vandt deres frihed fra paven, begyndte at gøre fremskridt af forskellig karakter, også præget af individuel selvransagelse.

DE FORENEDE STATER blev koloniserede: 1607 i Virginia af anglikanske puritanere; 1615 i New York af hollandske reformerte; 1620 i Massachusetts af puritanere; 1634 i Baltimore af engelske katolikker, der kun opnåede stadfæstelse ved at give religionsfrihed til alle religioner; 1639 i Rhode Island af baptister, under Roger Williams, pioner i at kræve ubegrænset frihed for *alle* religioner; 1681 i Pennsylvania af kvækere, lokket til vore kyster i søgen efter religiøs frihed. Tolerance for alle og absolut *separation* af kirke og stat, principper der i de senere år er trængt frem i mange lande, selv i visse katolske. (Der er dog nu tegn på hierarkisk tilbagefald).

PROTESTANTISMENS FREMTID er knyttet til dens holdning til Bibelen. "Den traditionelle form for kristendom, som blev overleveret i den hellige Skrift, er en kilde til guddommeligt kundskab, ikke i forvansket form, men på en måde hvorfra den evangeliske kirke lærer at skelne mellem den sande urkristendom og senere tillæg, for således at bære budskabet videre og at holde kirken ren, indtil den når frem til sin forløsning ved Kristi genkomst."

SØNDAGSSKOLEN. Grundlagt af Robert Raikes (1780), en forlægger i Gloucester, England, for at give kristen undervisning til fattige og ubemidlede børn. Dannet som en missionsvirksomhed indenfor kirken er den vokset enormt og er nu blevet en del af kirkens liv. Den store betydning ligger i dens fremme af Bibelen og dens udvikling af lægmænds lederskab.

NYERE TIDS VERDENSMISSION. Den vigtigste bevægelse i historien. Forsyner os med litteraturens mest spændende beretninger, vibrerende af liv, vovemod og hjælpsomhed. Hverken prædikanter eller søndagsskolelærere viser missionærerne nok opmærksomhed og deltagelse. Hvert trossamfund burde høre Livingstones redegørelser om og om igen, såvel som Carey, Morrison, Judson, Moffat, Martin Paton og mange flere, som har båret det evangeliske budskab om Jesus Kristus til fjerntliggende lande og grundlagt undervisningsskoler for kristen uddannelse og velgørenhedsarbejde, der har forandret verden. Den kristne mission har båret det tunge og farefyldte ansvar for kristendommens udbredelse gennem hele menneskehedens historie.

DEN GRÆSK-ORTODOKSE KIRKE. Kristendommen blev først grundlagt i Østen eller den græske del af Det Romerske Kejserrige. I to hundred år var det græske sprog kristenhedens sprog.

I 330 e.Kr. grundlagde Konstantin 1. den Store sin hovedstad Konstantinopel, som han kaldte "Det andet Rom"; fra den tid udvikledes en rivalitet til Rom.

I 395 blev Det Romerske Kejserrige delt i Øst og Vest. Konstantinopel blev hovedsæde for den græsk-ortodokse kirke og Rom for den romersk-katolske.

I 632-638 gav de tre kristne centre i Syrien, Palæstina og Egypten efter for muhamedanismen, hvilket er det europæiske navn for islam, kun Det Byzantinske Rige og Konstantinopel blev tilbage.

Ved det 8. Økumeniske Koncilium (869) opstod det endelige skisma mellem den græske og latinske kirke. Helt fra begyndelsen nægtede kirken i Øst at anerkende Roms overherdømme.

På forskellige tidspunkter i historien har der været gjort forsøg på atter at forene kirkerne, men det har været forgæves, fordi den græske kirke nægtede at anerkende pavens autoritet over hele kristenheden.

Den græske kirke, nu kirke for hele det sydøstlige Europa og Rusland, er en af de tre store kirker med omkring 150.000.000 medlemmer mod den romersk-katolske kirkes *påståede* 1.000.000.000 (en milliard) medlemmer (vildt overdrevet; det officielle tal i 1970'erne var omkring 600.000). Og de protestantiske samfunds deling i anglikanske, lutheranske, methodistiske, presbyterianske, etc. giver i dag ikke noget fælles tal, men hvis man går dem efter hver for sig, overstiger tallet langt 450.000.000. Pinsekirken, den hurtigst voksende kirke, estimeres globalt *alene* til 100-450 mill. tilhængere, der for det meste kommer fra de eksisterende protestantiske samfund og frikirker. Også den katolske karismatiske bevægelse, der ofte holder fælles møder med Pinsekirken, trækker sine medlemmer fra den romersk-katolske "moderkirke". Den græsk-ortodokse kirke ligner på mange måder den romersk-katolske kirke. De kræver ikke cølibat af deres præster og har ingen paver. Deres øverste ledere kaldes patriarker.

Kronologisk oversigt over den protestantiske bevægelse i England og de Forenede Stater

Edward II	1307-1327		
Edward III	1327-1377	Wycliffe	1324-1384
Richard II	1377-1399		
Henry IV	1399-1413		
Henry V	1413-1422		
Henry VI	1422-1461		
Edward IV	1461-1483		
Richard III	1483-1485		
Henry VII	1485-1509		
		Opdagelse af Amerika	1492
Henry VIII	1509-1547	Luther	1483-1546
		Calvin	1509-1564
Edward VI	1547-1553	Knox	1515-1572
Mary	1553-1558		
Elisabeth	1558-1603	Puritanismen bryder frem	
James I	1603-1625		
Charles I	1625-1649	Roger Williams	1604-1684
Cromwell	1653-1658		
Charles II	1660-1685		
James II	1685-1688		
Wm & Mary	1689-1702		
Anne	1702-1714		
George I	1714-1727		
George II	1727-1760	Wesley	1703-1791
		Den Amerik. Revolut.	1775
George III	1760-1820	Den Franske Revolut.	1789
George IV	1820-1830		
William IV	1830-1837		
Victoria	1837-1901		
Edward VII	1901-1910		
George V	1910-1936		
Edward VIII	1936 (abdicerede)		
George VI	1936-1952		
Elisabeth II	1952-		

Wycliffe

s.797

Det 14. århundrede, "Reformationens morgenstjerne", oversatte Bibelen til engelsk og banede vej for Reformationen i England.

Luther, Calvin, Knox

Det 16. århundrede, var ledere af den protestantiske revolution, der befriede Vesteuropa fra pavedømmets trældom.

Puritanisme

I begyndelsen af det 17. århundrede, opstod under dronning Elisabeths sidste regeringstid. Det var en reformbevægelse indenfor the Church of England, protesterede mod den tids livløse formalisme og stræbte efter en renere livsførelse i almindelighed. Fordi de blev forfulgt af de kirkelige myndigheder, afsondrede de sig og dannede uafhængige kirker, mest baptister, kongregationalister og presbyterianere. Det var fra disse puritanere, at New England blev koloniseret, lokket til den Nye Verdens kyster i søgen efter frihed.

Roger Williams

Det 17. århundrede, en episkopal gejstlig, blev drevet ud af Massachusetts (1636), og grundlagde en koloni på Rhode Island, hvor han affilierede sig med baptisterne. Puritanerne havde, for deres egen del, været meget nidkære i at forlange samvittighedsfrihed. Men Williams insisterede på frihed for *alle*. Hans store lidenskab var ABSOLUT SEPARATION AF KIRKE OG STAT. Al ære til baptisterne fordi de uophørligt arbejder for dette, fordi der stadig er stærke kræfter, der vil berøve os denne kostbare arv, hvis de kunne.

John Wesley

Det 18. århundrede, et hundred år efter at puritanismen opstod og et produkt af den, for hans moder var af puritansk herkomst. På et tidspunkt, hvor kirken igen var faldet tilbage i livløs formalisme, prædikede han om Åndens vidnesbyrd og en hellig livsførelse. Han var rektor i the Church of England, men de lod ham ikke prædike denne lære i kirkerne. Så han forkyndte ude i felten, ved minerne og på gadehjørner. Dannede samfund, der levede et helligt liv, og brugte et langt liv på at holde øje med dem. Ligesom den puritanske bevægelse i det foregående århundrede forandrede han hele den moralske tone i England. Hans bevægelse er almindeligvis anerkendt for at have reddet England fra en fransk revolution. En af jordens største forkyndere i nyere tid.